

直
感
與
理

AY

ШІСТЬ ТАЄМНИХ НАУК

ЦЗЯН ЦЗЯ

Цзян Цзя

ШІСТЬ ТАЄМНИХ НАУК

AU Pub
2023

Цзян Цзя.

Шість таємних наук / переклад П. Характерник.

Маріуполь: AU Pub, 2023. 128 с.

Оригінальна назва твору:

六韜

Представлене видання містить переклад з англійської трактату про цивільну та військову стратегію авторства Тай Куна (справжнє ім'я Цзян Цзя), давньокитайського науковця й аристократа XII—XI ст. до н.е., який був наставником короля Веня та його сина короля Ву. Останній зумів повалити правлячу династію Шан й утвердити династію Чжоу на престолі Піднебесної. Цей твір разом із знаменитим трактатом Сунь Цзи "Мистецтво війни" належить до так званих "Семи класичних книг про війну" стародавнього Китаю.

Переклад і публікація трактату українською здійснюється вперше.

Видання друком при обов'язковому збереженні згадки про походження перекладу дозволене без додаткових умов.

Згадка у книзі про місто Марії – для привернення уваги до важкої долі його та його оборонців, більшість з яких досі у московському полоні

На обкладинці вміщено зображення авторства Іллю Тао

посилання на канал

© Характерник (переклад)

Зміст

Дуже лаконічна передмова перекладача 5

Частина I. Наука державної таємниці

1. Вчитель короля Веня	6
2. Повнота і порожнеча	9
3. Державні справи	12
4. Величні форми етикету	13
5. Чіткі настанови	15
6. Шість збережень	16
7. Збереження території держави	18
8. Збереження держави	20
9. Вшанування Гідних	21
10. Підвищення Гідних	25
11. Нагороди та покарання	26
12. Дао військового мистецтва	27

Частина II. Таємна наука військової справи

13. Вступні настанови	29
14. Громадянські настанови	32
15. Громадянський наступ	34
16. Вказівки про те, як погоджуватися з людьми	37
17. Три сумніви	39

Частина III. Таємна наука дракона

18. Крила короля	41
19. Дискусія про генералів	45
20. Вибір генералів	47
21. Призначення генерала	49
22. Велич генерала	52
23. Підбадьорювання армії	52
24. Таємні таблиці	54
25. Таємні листи	56
26. Стратегічна сила армії	57
27. Нетрадиційна армія	59
28. П'ять нот	63
29. Показники армії	65
30. Сільськогосподарські пристосування	68

Частина IV. Таємна наука тигра

31. Спорядження армії	71
32. Три типи розташування	78
33. Нагальні битви	79
34. Впевнена втеча	80
35. Планування для армії	82
36. Наближення до кордону	84
37. Рух і відпочинок	85
38. Гонги та барабани	87
39. Перерізані шляхи	89
40. Окупація ворожої території	91
41. Війна пожеж	93
42. Порожні укріплення	94

Частина V. Таємна наука леопарда

43. Лісова війна	96
44. Вибухова війна	97
45. Сильний ворог	99
46. Запеклий ворог	100
47. Формування Ворона і Хмари в горах	102
48. Формування Ворона і Хмари на болотах	104
49. Мало і багато	106
50. Розділені долини	107

Частина VI. Таємна наука собаки

51. Розсіювання та збирання	109
52. Військовий авангард	110
53. Відбір воїнів	111
54. Навчальний бій	113
55. Рівні сили	114
56. Вояки на бойових колісницях	117
57. Бойові кавалеристи	118
58. Бойові колісниці	118
59. Кавалерія в бою	122
60. Піхота в бою	126

Дуже лаконічна передмова перекладача

- стародавній Китай пережив тисячі років майже безперервних війн
- командувачі й мислителі підходили до війни, як до об'єкту вивчення
- багато з нас знає Сунь Цзи, але його трактат, присвячений мистецтву війни, далеко не єдиний
- у другому столітті до нашої ери Китай було об'єднано у величезну та могутню імперію
- тоді, за династії Сунь було складено збірку воєнних трактатів, яка складається із семи творів
- один з них – пропонований
- через те, що перекладач, на жаль, не володіє китайською, трактат Цзян Цзя на українську перекладено з одного з найкращих англійських перекладів
- у тексті майже відсутній науковий апарат – не пояснюються власні назви, різні версії походження і трактування того чи іншого твердження
- це тому, що представлений текст – тільки ознайомчий, будь-хто з допомогою гугла може для себе це виправити
- перший мій настільки великий проєкт англо-українського перекладу; він може містити неточності або й перекручення, прошу до цього поставитися з розумінням
- приємного ознайомлення з твором!

I.

НАУКА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ

1. Вчитель короля Веня

Король Вень мав намір рушити на полювання, тож писар П'єн провів ворожіння, щоб дізнатися про його перспективи. Писар повідомив:

— Під час полювання на північному березі річки Вей ти отримаєш велику здобич, і це буде зовсім не дракон, не тигр і не великий ведмідь. Згідно з прикметами, ти знайдеш там герцога або маркіза, якого Небо послало тобі вчителем. Якщо він стане твоїм помічником, то ти процвітатимеш, а вигоди від цього будуть тягнутися до трьох поколінь династії Чоу.

Король Вень запитав:

— Чи справді ці знаки таке говорять?

Писар П'єн відповів:

— Мій верховний предок, писар Чоу, коли ворожив для мудрого імператора Шуня, отримав подібні вказівки. Імператор Шунь тоді знайшов Као-Яо, щоб той допоміг йому.

Король Вень три дні дотримувався вегетаріанської дієти, щоб очиститися, а потім сів на колісницю, призначену для полювання. Керуючи

своїми мисливськими кіньми, він поїхав полювати на північний берег річки Вей. Зрештою він побачив Тай Куна, який сидів на трав'яній підстилці і ловив рибу. Король Вень ввічливо привітався з ним, а потім запитав:

— Тобі подобається рибалити?

Тай Кун відповів:

— Справжня Людина Гідності отримує задоволення від досягнення своїх амбіцій, звичайна людина отримує задоволення від успіху в своїх звичайних справах. Зараз моя риболовля дуже схожа на це.

— Що ти маєш на увазі? — запитав король.

Тай Кун відповів:

— У рибальстві є три форми влади: платня, смерть і посади. Рибальство — це засіб для отримання того, чого ти прагнеш. Його природа глибока, і з нього можна розгледіти набагато більші принципи.

Король Вень сказав:

— Я хотів би почути про його природу.

Тай Кун продовжив докладніше:

— Коли струмок глибокий, вода тече жваво.

Коли вода тече жваво, там нереститься риба. Це і є природа. Коли коріння глибоке, дерево високе. Коли дерево високе — воно плодоносить. Це і є природа. Коли Справжні Люди Гідності мають спільні симпатії та погляди, їх тягне одне до одного. Коли вони зближуються, народжуються справи. Це і є природа.

Мова і відповідь — це прикраса внутрішніх емоцій. Говорити про справжню природу — це вершина справ. Тепер, якщо я буду говорити про

справжню природу, не уникаючи жодної теми, чи вам це не здасться осоружним?

Король Вень відповів:

— Лише людина зі справжньою людяністю може допустити виправлення і заперечення. Я не відчуваю відрази до справжньої природи, тож що ти маєш на увазі?

Тай Кун сказав:

— Коли волосінь тонка, а наживка блискуча, її з'їсть лише маленька риба. Коли волосінь важча, а наживка запашна, її з'їсть риба середнього розміру. Але коли волосінь важка, а наживка щедра, її з'їсть велика риба. Коли риба клює на наживку, вона буде спіймана на волосінь. Коли люди отримують платню, вони будуть підкорятися правителю. Коли ловиш рибу на наживку, рибу можна вбити. Коли ловиш людей на винагороду, їх можна змусити виснажувати свої здібності задля тебе. Якщо використовуєш свою сім'ю, щоб отримати державу, держава може бути віднята. Якщо використовуєш свою державу, світ може бути отриманий повністю.

На жаль, процвітаючі і пишні, хоч і зберуться разом, але будуть розпорошені! Мовчазна і незворушна, слава Мудрого Правителя неминуче пошириться далеко! Витончена і таємнича, Чеснота Мудрого Правителя приваблює людей! Тільки він бачить її. Дивовижні й радісні плани Мудрого Правителя, через які всі прямують і повертаються на належні їм місця, поки він встановлює заходи, що будуть складатися в їхніх серцях.

Король Вень поцікавився:

— Як нам вжити заходів, щоб ціла Піднебесна присягнула на вірність?

Тай Кун відповів:

— Ціла Піднебесна — це не володіння однієї людини. Ціла Піднебесна — це означає саме те, що вона знаходиться під Небесами. Той, хто поділиться прибутком з усіма людьми під Небесами, здобуде світ. Той, хто монополізує свої прибутки, втратить світ. Небо має свої пори року, земля — свої ресурси. Здатність ділитися ними з людьми — це і є справжня людяність. Там, де є справжня людяність, ціла Піднебесна присягне на вірність.

Рятувати людей від смерті, усувати негаразди людей, полегшувати нещастя людей, підтримувати людей в їхніх потребах — це і є Чеснота. Там, де є Чеснота, ціла Піднебесна дарує свою відданість.

Ділитися з людьми турботами, радіощами, симпатіями і антипатіями — це і є праведність. Де є праведність, туди підуть люди.

Загалом люди ненавидять смерть і насолоджуються життям. Вони люблять Чесноти і схильні до наживи. Здатність приносити прибуток узгоджується з Дао. Там, де перебуває Дао, ціла Піднебесна присягне на вірність.

Король Вень двічі вклонився і сказав:

— Істинна мудрість! Як я можу знехтувати велінням і рішенням Небес?

Він посадив Тай Куна на колісницю і повернувся з ним, зробивши його своїм вчителем.

2. Повнота і порожнеча

Король Вень запитав Тай Куна:

— Світ сповнений блискучим розмаїттям держав — одні повні, інші порожні, одні добре

впорядковані, інші в безладі. Як так сталося? Чи це тому, що моральні якості цих правителів неоднакові? Чи зміни і перехід пори року на Небесах природним чином спричиняють такий стан речей?

Тай Кун сказав:

— Якщо правителю бракує моральної вартості, то держава буде в небезпеці, а народ — у безладі. Якщо правитель є Гідним або Мудрецем, то в державі буде мир, а в народі — порядок. Щастя і нещастя залежать від правителя, а не від пори року на Небесах.

Король Вень:

— Чи можу я почути про мудреців давнини?

Тай Кун:

— Попередні покоління називали імператора Яо, що в давнину правив країною, гідним правителем.

Король Вень:

— Яким було його правління?

Тай Кун:

— Коли Яо був правителем світу, він не прикрашав себе золотом, сріблом, перлами та нефритом. Він не носив парчевого, вишитого чи вишукано оздобленого одягу. Він не дивився на дивні, чудернацькі, рідкісні чи незвичні речі. Він не цінував забавки і не слухав розпусної музики. Він не білив стіни навколо палацу і будівель, не прикрашав декоративним різьбленням балки, квадратні і круглі крокви, стовпи. Він навіть не підстригав очерет, що ріс навколо його двору. Для захисту від холоду він використовував мантию з оленячої шкіри, а тіло прикривав простим одягом. Він живився грубим просом і неочищеним зерном, а також пісними

супами з грубих овочів. Він не завдавав шкоди людям через несвоєчасне запровадження трудової повинності, не порушував їхніх планів щодо обробітку землі та скотарства. Він стримував свої бажання і обмежував свою волю, керуючи справами шляхом бездіяльності.

Він шанував посади урядників, які були вірними, чесними і дотримувалися законів, і щедро платив тим, хто був чистим й скрупульозним і любив людей. Він любив і поважав тих з людей, хто був доброзичливим і милосердним, втішав і підбадьорював тих, хто виснажував свої сили в землеробстві і скотарстві. Його хоругви вирізняли добродесних від лихих, їх вивішували на воротах сільських вуличок. Він заспокоював своє серце і виправляв обмеження суспільних форм. Законами і чинами він припиняв зло і підступність.

Серед тих, кого він ненавидів, якщо хтось мав заслуги, він незмінно винагороджував його. Серед тих, кого він любив, якщо хтось був винен у злочині, він неодмінно карав його. Він оберігав і опікувався вдовами, вдівцями, сиротами, самотніми старими, допомагав сім'ям, які зазнали нещастя і втрат.

Те, що він виділяв собі, було вкрай мізерним, податки і послуги, яких він вимагав від людей, були вкрай незначними. Таким чином, незліченні люди були заможними і щасливими і не виглядали такими, що страждають від голоду і холоду. Сотні родів шанували свого правителя, як сонце і місяць, і дарували йому свою емоційну прихильність, ніби він був їхнім батьком і матір'ю.

Король Венъ:

— Великим є Достойний і Доброчесний правитель!

3. Державні справи

Король Вень сказав Тай Куну:

— Я хотів би дізнатися про те, як правити державою. Якщо я хочу, щоб правителя шанували, а народ був задоволений, як мені слід чинити?

Тай Кун:

— Просто любити людей.

Король Вень:

— Як можна любити людей?

Тай Кун:

— Приносити їм користь, не завдавати їм шкоди. Допомогати їм досягти успіху, а не пригнічувати їх. Дарувати їм життя, а не вбивати їх. Наділяти, а не відбирати. Давати їм задоволення, не завдавати їм страждань. Робити їх щасливими, а не викликати їх гнів.

Король Вень:

— Чи можу я наважитися попросити тебе пояснити причини цього?

Тай Кун:

— Коли люди не втрачають своїх основних занять, ти приносиш їм користь. Коли землероби не втрачають сільськогосподарські сезони, ти їх успішно завершуєш. Коли ти зменшуєш покарання і штрафи, ти даруєш їм життя. Коли ти накладаєш легкі податки, ти обдаровуєш їх. Коли ти не будуєш багато палаців, маєтків, терас і павільйонів, ти даруєш їм задоволення. Коли урядники чисті, не

дратують і не завдають клопоту, ти робиш людей щасливими.

Але коли люди втрачають свої основні заняття, ти завдаєш їм шкоди. Коли землероби втрачають сільськогосподарські сезони, ти їх руйнуєш. Коли вони невинні, але ти їх караєш, ти їх вбиваєш. Коли ти накладаєш важкі податки, ти оббираєш їх. Коли будуєш численні палаци, маєтки, тераси і павільйони, виснажуючи тим самим сили народу, ти робиш його нещасним. Коли чиновники корумповані, надокучливі й обтяжливі, ти гніваєш народ.

Тож той, хто вміє керувати державою, керує народом так, як батьки керують улюбленими дітьми, або як старший брат ставиться до свого улюбленого молодшого брата. Коли вони бачать їхній голод і холод, вони турбуються про них. Коли вони бачать їхню працю і страждання, вони сумують через них.

Нагороди і покарання слід сприймати так, наче вони накладаються на тебе самого. Податки треба накладати так, ніби збираєш із себе. Це Шлях любові до народу.

4. Величні форми етикету

Король Вень запитав Тай Куна:

— Яка відповідна форма етикету між правителем і міністром?

Тай Кун відповів:

— Правитель лише повинен наближатися до народу, а підлеглі лише повинні бути покірними. Він повинен наближатися до них, не віддаляючись ні від

кого. Вони повинні бути покірними, нічого не приховуючи. Правитель хоче лише бути всеохоплюючим, а підлеглі хочуть лише бути впорядкованими на своїх позиціях. Якщо він буде всеохоплюючим, він буде подібний до Небес. Якщо вони будуть впорядковані, то стануть схожими на Землю. Одне Небо, одна Земля — тоді Великий Лі буде завершений.

Король Вень:

— Як повинен діяти правитель у своєму становищі?

Тай Кун:

— Він повинен бути стриманим, гідним і тихим. Його м'якість і самообмеження повинні бути встановлені в першу чергу. Він повинен вміти віддавати і не сперечатися. Він повинен очистити свій розум і заспокоїти свої наміри, очікуючи подій з достоїнством.

Король Вень запитав:

— Як правитель повинен прислухатися до справ?

Тай Кун відповів:

— Він не повинен безтурботно дозволяти їм щось робити, а також не повинен іти проти їх думки і протистояти їм. Якщо він дозволить їм так чинити, він втратить свій основний контроль. Якщо він буде протистояти їм таким чином, він закриє собі доступ до них.

Він повинен бути подібний до висоти гори, яку неможливо осягнути, коли дивишся вгору на неї, або до глибини великої безодні, яку неможливо виміряти, коли міряєш її. Така духовна і освічена Чеснота є вершиною праведності і спокою.

Король Вень запитав:

— Якою має бути мудрість правителя?

Тай Кун відповів:

— Око цінує ясність, вухо — гостроту, розум — мудрість. Якщо ти дивишся очима цілої Піднебесної, немає нічого, чого б ти не побачив. Якщо ти будеш слухати вухами цілої Піднебесної, то не буде нічого, чого б ти не почув. Якщо ти думаєш розумом цілої Піднебесної, немає нічого, чого б ти не знав. Коли ти отримуєш інформацію з усіх сторін, подібно до того, як спиці сходяться на маточині колеса, твоя ясність не буде затьмарена.

5. Чіткі настанови

Король Вень, лежачи в ліжку тяжко хворий, покликав до себе Тай Кун Вана та імператорського принца Фа (короля Ву).

— На жаль, Небеса ось-ось відвернуться від мене. Державні вівтарі Чоу незабаром будуть довірені тобі. Сьогодні я хочу, щоб ти, мій учителю, обговорив зі мною великі принципи Дао, щоб зрозуміло передати їх моєму синові та онукам.

Тай Кун сказав:

— Мій володарю, про що ти хочеш запитати?

Король Вень:

— Чи можу я почути про Дао колишніх Мудреців — де воно закінчується, де починається?

Тай Кун:

— Якщо хтось бачить добро, але зволікає з його здійсненням, якщо приходить час діяти, а він сумнівається, якщо ти знаєш, що щось не в порядку, але дозволяєш це, — саме в цих трьох випадках Дао

зупиняється. Якщо хтось є м'яким і тихим, гідним і поважним, сильним, але доброзичливим, терпимим, але жорстким — саме в цих чотирьох випадках починається Дао. Відповідно, коли праведність перемагає бажання, людина процвітає, коли бажання перемагають праведність, людина гине. Коли повага перемагає розбещеність, це сприятливо, коли розбещеність перемагає повагу, людина гине.

6. Шість збережень

Король Вень запитав Тай Куна:

— Як правитель держави і лідер народу втрачає своє становище?

Тай Кун відповів:

— Якщо він необережний щодо тих, кого він має за спільників. У правителя є "шість збережень" і "три скарби".

Король Вень запитав:

— Що це за шість збережень?

Тай Кун:

— Перше називається доброзичливість, друге — праведність, третє — вірність, четверте — довіра, п'яте — мужність, шосте — планування. Вони називаються "шістьма збереженнями".

Король Вень запитав:

— Як ретельно підбирати людей, використовуючи ці шість збережень?

Тай Кун:

— Зроби їх багатими і спостерігай, чи не чинять вони злочинів. Дай їм звання і подивись, чи не стануть вони зарозумілими. Довіряй їм відповідальність і дивись, чи не зміняться вони. Візьми їх на роботу і подивись, чи не будуть вони щось приховувати. Піддай їх небезпеці і подивись, чи вони не злякаються. Доручи їм управління справами і подивись, чи вони не будуть спантеличені.

Якщо зробиш їх багатими, а вони не чинитимуть злочинів, то вони доброзичливі. Якщо даси їм звання, а вони не загордяться, — вони праведні. Якщо доручиш їм посади, а вони не зрадять — вони вірні. Якщо візьмеш їх на роботу, і вони нічого не приховуватимуть, вони заслуговують на довіру. Якщо наразиш їх на небезпеку, а вони не боятимуться — вони відважні. Якщо доручиш їм управління справами, а вони не розгубляться, то вони здатні планувати.

Правитель не повинен позичати "трьох скарбів" іншим людям. Якщо правитель позичить їх іншим людям, він втратить свою велич.

Король Вень:

— Чи можу я запитати про ці три скарби?

Тай Кун:

— Велике сільське господарство, велика промисловість і велика торгівля називаються "трьома скарбами". Якщо землероби живуть винятково в районах для землеробів, то буде достатньо п'яти злаків. Якщо ремісники живуть винятково в районах ремісників, то достатньо буде знарядь праці. Якщо купці живуть лише в районах для купців, то буде достатньо матеріальних благ.

Якщо три скарби будуть розміщені кожен на своєму місці, то народ не буде чинити інтриг. Не треба допускати плутанини між їхніми округами, не треба допускати плутанини між їхніми родами. Міністри не повинні бути багатшими за правителя. Ніяке інше місто не повинно бути більшим за столицю держави правителя. Коли шість збережень будуть повністю виконані, правитель буде процвітати. Коли три скарби будуть виконані, держава буде в безпеці.

7. Збереження території держави

Король Вень запитав Тай Куна:

— Як зберегти територію держави?

Тай Кун відповів:

— Не виділяй своїх родичів. Не нехтуй народними масами. Будь примирливим і турботливим до сусідніх держав і контролюй чотири чверті.

Не передавай державну владу іншим людям. Якщо віддаси державну владу в чужі руки, то втратиш свій авторитет. Не копай глибше долини, щоб підвищити пагорби. Не залишай основи, щоб керувати гілками. Коли сонце стоїть опівдні, слід сушити речі. Якщо ти взяв ніж, ти повинен різати. Якщо ти тримаєш сокиру, ти повинен нападати.

Якщо в розпал дня не сушиш речі на сонці, це називається марнуванням часу. Якщо візьмеш ніж, але нічого не відріжеш, то втратиш момент для отримання вигоди. Якщо триматимеш сокиру, але не нападеш, то прийдуть бандити.

Якщо не перегородиш струмочки, що дзюрчать, то вони стануть великими ріками. Якщо не погасиш найменше полум'я, що робитимеш з великою пожежею? Якщо ти не знищиш пагінець з двома листочками, як ти будеш користуватися своєю сокирою, коли дерево виросте?

З цієї причини правитель повинен зосередитися на розвитку багатства в своїй державі. Без матеріального багатства він не має нічого, щоб бути добродійним. Якщо він не поширюватиме добродійність, то не матиме нічого, щоб об'єднати своїх рідних. Якщо він віддалить своїх рідних, це буде шкідливо. Якщо він втратить простий народ, то буде переможений.

Не позичай гострої зброї іншим людям. Якщо ти позичаєш гостру зброю іншим людям, то будеш поранений нею і не доживеш до кінця відведеного тобі віку.

Король Вень запитав:

— Що ти маєш на увазі під добродійністю і праведністю?

Тай Кун відповів:

— Поважай простих людей, об'єднуй свій рід. Якщо будеш поважати простих людей, вони будуть жити в мирі. А якщо поєднаєш свій рід, він буде щасливий. Це шлях до реалізації основних принципів доброзичливості та праведності.

Не дозволяй іншим людям забрати твою велич. Покладайся на свою мудрість, дотримуйся постійності. Тих, хто підкоряється і погоджується з тобою, щедро обдаровуй Чеснотами. Тих, хто проти тебе, ламай силою. Якщо поважатимеш людей і

будеш рішучим, то вся Піднебесна буде мирна і покірна.

8. Збереження держави

Король Вень запитав Тай Куна:

— Як можна зберегти державу?

Тай Кун відповів:

— Ти повинен дотримуватися вегетаріанської дієти, бо о першій годині ночі я буду говорити з тобою про основні принципи Неба й Землі, про те, що породжують чотири пори року, про Дао істинної людяності і мудрості, про природу людських поривів.

Король дотримувався вегетаріанської дієти протягом семи днів, а потім, повернувшись обличчям на північ, двічі вклонився і попросив настанов.

Тай Кун сказав:

— Небо народжує чотири пори року, Земля виробляє незліченну кількість речей. Під Небом живуть люди, а Мудрець діє як їхній пастир.

Таким чином, Дао весни — це народження, незліченна кількість речей починає розквітати. Дао літа — це ріст, незліченні речі дозрівають. Дао осені — це збирання, незліченні речі наповнені. Дао зими — це зберігання, незліченна кількість речей перебуває в спокої. Коли вони наповнюються, їх збирають на зберігання. Після того, як їх зібрали на зберігання, вони знову відроджуються. Ніхто не знає, де це закінчується, ніхто не знає, де це починається. Мудрець погоджується з цим і уподібнює себе до Неба й Землі. Тому, коли

королівство добре впорядковане, його добродієність і мудрість приховані. Коли ж усе в Піднебесній перебуває в русі, його добродієність і мудрість процвітають. Це і є істинне Дао.

У своєму положенні між Небом і Землею, те, чим дорожить Мудрець, є дуже істотним і неосяжним. Покладаючись на постійне споглядання цього, люди перебувають у спокої. Але коли люди схвильовані, це створює імпульси. Коли імпульси вирують, виникає боротьба за вигоду і втрати. Таким чином, він, Мудрець, починається в інь, а завершується в ян. Якщо хтось наважиться стати першим правителем, вся Піднебесна єднається з ним. Зрештою, коли все повертається до нормального стану, не продовжуй наступати і боротися, не відступай і не здавайся. Якщо ти зможеш зберегти державу таким чином, ти поділятимеш велич Неба і Землі.

9. Вшанування Гідних

Король Вені запитав Тай Куна:

— Серед тих, ким я керую, кого слід підвищити, а кого понизити на посадах? Кого слід взяти на роботу, а кого усунути? Як їх слід обмежити, як зупинити?

Тай Кун сказав:

— Піднось гідних, а негідних призначай на нижчі посади. Вибирай щирих і надійних, усувай облудних і хитрих. Забороняй насильство і неспокій, зупиняй екстравагантність і легковажність. Відповідно, той,

хто здійснює королівську владу над народом, розпізнає "шість злочинств" і "сім шкод".

Король Вень сказав:

— Я хотів би дізнатися про це Дао.

Тай Кун:

— Щодо "шести злочинств".

По-перше, якщо твої підлеглі будують великі палаци й маєтки, басейни й тераси, а також розкошують, насолоджуючись краєвидами і музикантками, це зашкодить Чесноті короля.

По-друге, коли народ не займається землеробством і скотарством, а натомість дає волю своїм пристрастям і роз'їжджає як гультяї, зневажаючи й порушуючи закони і заборони, не виконуючи вказівок урядників, це завдає шкоди перетворюючому впливу короля.

По-третє, коли чиновники утворюють фракції і партії, затуманюючи гідних і мудрих, перешкоджаючи ясності правителя, — це шкодить авторитету короля.

По-четверте, коли феодали налаштовані вороже і відкрито демонструють "високі моральні стандарти", вважаючи таку поведінку потужним вираженням свого чі, і мають приватні зносини з іншими феодалами, нехтуючи власним правителем, — це шкодить величі короля.

По-п'яте, коли підлеглі зневажають титули і посади, презирливо ставляться до адміністраторів і соромляться долати труднощі заради свого правителя, це шкодить зусиллям заслужених підлеглих.

По-шосте, коли сильні клани зазіхають на інших — захоплюють те, що хочуть, ображають і

висміюють бідних і слабких, — це шкодить праці простих людей.

"Сім шкод".

По-перше, люди без знань чи здатності до стратегічного планування отримують щедрі винагороди та звання. Відтак, сильні та хоробрі, які легковажно ставляться до війни, ризикують на полі бою. Король повинен бути обережним, щоб не призначати їх генералами.

По-друге, ті, які мають репутацію, але їм бракує наповненості. Те, що вони говорять, постійно змінюється. Вони приховують хороше і вказують на недоліки. Вони розглядають просування по службі і звільнення як справу майстерності. Король повинен бути обережним і не будувати з ними плани.

По-третє, ті, що роблять свою зовнішність простою, носять негарний одяг, говорять про бездіяльність, щоб здобути славу, і говорять про відсутність бажання, щоб здобути вигоду. Це фальшиві люди, і королю слід бути обережним, не підпускати їх до себе.

По-четверте, ті, що носять дивні шапки і пояси, а їхнього одягу забагато. Вони уважно прислухаються до суперечок інших і багато говорять про нездійсненні ідеї, виставляючи їх напоказ, як якусь особисту прикрасу. Вони перебувають у злиднях і живуть у спокої, зневажаючи звичаї світу. Це лукаві люди і король повинен бути обережним, щоб не робити їх фаворитами.

По-п'яте, ті, які наклепами, підлабузництвом і підлещуванням домагаються посад і рангів. Вони сміливі й відважні, легковажать смертю через жадібність до платні та посади. Вони не

переймаються великими справами, а рухаються виключно з жадібності. Піднесеними розмовами і пустопорожніми дискусіями вони догоджають правителеві. Король повинен бути обережним, щоб не брати їх на роботу.

По-шосте, ті, що мають будинки, вишукано прикрашені різьбленням та інкрустацією. Вони пропагують витонченість і квітчасті прикраси на шкоду сільському господарству. Ти повинен заборонити це.

По-сьоме, ті, що створюють магичні формули і дивні техніки, практикують чаклунство і відьомство, просувають нетрадиційні шляхи і поширюють недоброзичливі висловлювання, збиваючи з пантелику добрих людей і вводячи їх в оману. Король повинен зупинити їх.

Зараз, коли люди не виснажують свої сили, вони не є нашими людьми. Якщо офіцери не є щирими і надійними, вони не є нашими офіцерами. Якщо міністри не мають справжніх докорів сумління, вони не є нашими міністрами. Якщо урядовці не є справедливими, чистими і не люблять народ, вони не є нашими урядовцями. Якщо канцлер не може збагатити державу і зміцнити армію, гармонізувати інь і янь, забезпечити безпеку правителя держави десятьма тисячами колісниць, а тим більше правильно керувати міністрами, встановлювати назви і реалії, чітко визначати нагороди і покарання, дарувати задоволення народу, — він не наш канцлер.

Тепер Дао короля подібне до Дао голови дракона. Король перебуває у височині і споглядає далеко. Він вдивляється глибоко і слухає уважно. Він показує свою форму, але приховує свою природу.

Він подібний до висот Небес, які неможливо осягнути. Він подібний до глибини безодні, яку неможливо осягнути. Тому, якщо він повинен гніватися, але не гнівається, з'являються лихі підлегли. Якщо він повинен стратити, але не стратить, з'являються великі злочинці. Якщо не використовувати стратегічну військову силу, то ворожі держави стануть сильнішими.

Король Вень сказав:

— Чудово!

10. Підвищення Гідних

Король Вень запитав Тай Куна:

— Як так стається, що правитель може докладати всіх зусиль для піднесення Гідних, але не може отримати жодних результатів від таких зусиль, а світ стає все більш неспокійним, аж до того, що йому загрожує небезпека або він гине?

Тай Кун:

— Якщо хтось підвищує Гідних, але не використовує їх, це лиш називається "підвищувати Гідних", але не має змісту "використання Гідних".

Король Вень запитав:

— У чому тут помилка?

Тай Кун:

— Помилка полягає в тому, що ми хочемо наймати людей, які користуються популярністю, замість того, щоб шукати справжніх Гідних.

Король Вень:

— Як це?

Тай Кун сказав:

— Якщо правитель вважає тих, кого світ вихваляє, гідними, а тих, кого засуджує, — нікчемними, то більші фракції просуватимуться вперед, а менші відступатимуть. У такій ситуації групи лихих людей об'єднуються, щоб затьмарити Гідних. Пояльні підлегли загинуть, навіть якщо вони ні в чому не винні. А порочні підлегли здобуватимуть звання і посади завдяки пустій славі. Таким чином, коли неспокій у світі продовжує зростати, держава не може уникнути небезпеки та руйнування.

Король Вень запитав:

— Як підвищувати Гідних?

Тай Кун відповів:

— Твій генерал і канцлер повинні розділити відповідальність, кожен з них підбирає людей відповідно до назв посад. Відповідно до назви посади, вони будуть оцінювати необхідні якості. Відбираючи людей, вони оцінюватимуть їхні здібності, щоб їхні таланти відповідали назві посади. Коли назва збігатиметься з ними, ти досягнеш Дао підвищення Гідних.

11. Нагороди та покарання

Король Вень запитав Тай Куна:

— Нагороди — це засіб для збереження заохочення добра, покарання — засіб, щоб показати виправлення зла. Нагороджуючи одну людину, я хочу заохотити сотню, караючи одну людину, виправити безліч. Як я можу це зробити?

Тай Кун сказав:

— Загалом, застосовуючи нагороду, ми оцінюємо надійність, застосовуючи покарання, ми оцінюємо впевненість. Коли нагородам довіряють, а покарання неминучі скрізь, де око бачить і вухо чує, тоді навіть там, де вони не бачать і не чують, немає нікого, хто не був би змінений їхньою суттю. Якщо щирість правителя поширюється на Небо й Землю і проникає до духів, то наскільки більше — до людей?

12. Дао військового мистецтва

Король Ву запитав Тай Куна:

— Що таке Дао військового мистецтва?

Тай Кун відповів:

— Загалом, що стосується Дао військового мистецтва, то ніщо не перевершує єдності. Поєднаний може йти наодинці, може прийти наодинці. Жовтий Імператор сказав: "Об'єднання наближається до Дао і торкається духовного". Його застосування лежить у тонкому, його явний прояв полягає у стратегічній конфігурації влади, його звершення залежить від правителя. Таким чином, Королі-Мудреці називали зброю знаряддям зла, але коли у них не було альтернативи, вони використовували її.

Сьогодні король Шан знає про буття, але не про погибель. Він знає про насолоду, але не про катастрофу. Тепер буття полягає не в бутті, а в мисленні про загибель. Задоволення не в задоволенні, а в спогляданні нещастя. Тепер, коли ти вже обміркував джерело таких змін, чому ти турбуєшся про майбутній перебіг подій?

Король Ву сказав:

— Уявімо, що дві армії зустрічаються одна з одною. Ворог не може наступати й ми не можемо наступати. Кожна сторона будує укріплення і оборону, не наважуючись атакувати першою. Якщо я хочу здійснити раптову атаку, але не маю тактичної переваги, що мені робити?

Тай Кун відповів:

— Створити видимість розгубленості, в той час як насправді бути добре організованим. Показувати видимість голоду, хоча насправді бути добре нагодованим. Тримати свою гостру зброю схованою, а назовні виставляти лише тупу і погану. Нехай одні війська збираються разом, інші розходяться, одні збираються, інші розбігаються. Складати таємні плани, тримати свої наміри в таємниці. Піднімати висоту укріплень і приховувати свої елітні загони. Якщо офіцери мовчатимуть, не видаватимуть жодного звуку, ворог не дізнається про наші приготування. Тоді, якщо захочеш взяти його західний фланг, атакуй східний.

Король Ву сказав:

— Якщо ворог знає мою справжню ситуацію і проник в мої плани, що мені робити?

Тай Кун відповів:

— Техніка воєнного завоювання полягає в тому, щоб ретельно дослідити наміри ворога і швидко скористатися ними, здійснивши раптову атаку там, де її не очікують.

II

НАУКА ВІЙСЬКОВОЇ ТАЄМНИЦІ

13. Вступні настанови

Король Вень у столиці Фен викликав до себе Тай Куна.

— Прокляття, — сказав він, — король Шан дуже порочний. Він засуджує невинних і страчує їх. Якщо ти допоможеш мені в моїй турботі про цих людей, як ми можемо діяти далі?

Тай Кун відповів:

— Ти повинен розвивати свою Чесноту, підкорятися настановам Гідних, дарувати людям благодіяння і слідувати Дао Неба. Якщо в Дао Неба немає поганих прикмет, ти не можеш ініціювати рух до повстання. Якщо в Дао Людини немає нещастя, твої плани не можуть запобігти їм. Спочатку треба побачити Небесні знаки, а ще більше — людські нещастя, і лише тоді можна будувати плани. Ти повинен подивитися на аспекти янь правління короля Шан, а ще більше на інь його особистої діяльності, і тільки тоді ти дізнаєшся його помисли. Ти повинен дивитися на його зовнішню діяльність, а ще більше — на його внутрішню, і тільки тоді ти дізнаєшся його думки. Ти повинен спостерігати за тими, хто далекий від нього, а також за тими, хто близький до нього, і тільки тоді ти дізнаєшся його почуття.

Якщо здійснювати Дао, то Дао може бути здійснене. Якщо входить через браму, то входження до брами може відбутися. Якщо встановити належні форми етикету, то лі можна вдосконалити. Якщо з сильним битися, то сильного можна перемогти. Якщо ти можеш досягти повної перемоги без бою, коли велике військо не зазнає жодних втрат, ти проникнеш навіть у царство привидів і духів. Так дивовижно! Так тонко!

Якщо ти страждаєш на ту саму хворобу, що й інші люди, і всі ви допомагаєте одне одному, якщо у вас однакові переживання і ви доповнюєте один одного, однакова ненависть і ви допомагаєте одне одному, однакові уподобання і ви прагнете разом — тоді без жодних закованих у броню воїнів ти переможеш, без жодних таранів ти атакуватимеш, без жодних ровів і шанців ти оборонятимешся.

Найбільша мудрість — не мудра, найбільші плани — не заплановані, найбільша відвага — не відважна, найбільша вигода — не вигідна. Якщо ти принесеш користь Піднебесній, то Піднебесна буде відкрита для тебе. Якщо ти шкодитимеш Піднебесній, то Піднебесна буде закрита для тебе. Піднебесна не є власністю однієї людини, вона є власністю всієї Піднебесної. Якщо ти полюватимеш за Піднебесною, як за диким звіром, то Піднебесна захоче роздерти твоє королівство на клапті, як шматок м'яса. Якщо ви всі сядете в один човен, щоб переправитися через воду, то, завершивши переправу, ви всі будете у виграші. Але якщо вам не вдасться переправитися, то ви всі зазнаєте шкоди. Якщо ж ви діятимете так, ніби ви всі в одному човні,

то імперія буде відкрита для вашої цілі, і ніщо не буде для вас закрите.

Хто не забирає від людей, той отримує людей. Хто не забирає від людей, той має зиск. Хто не забирає від держави, той отримує користь від держави. Хто не забирає від Піднебесної, того Піднебесна винагороджує. Таким чином, Дао полягає в тому, чого не можна побачити, справи — в тому, чого не можна почути, а перемога — в тому, чого не можна пізнати. Так дивовижно! Так тонко!

Коли орел готується до нападу, він летить низько і втягує крила. Коли лютий дикий кіт збирається напасти, він притискає вуха і низько присідає. Коли Мудрець збирається зробити рух, він неодмінно зробить дурнувату гримасу.

Тепер є випадок з Шаном, де люди плутаються і збивають один одного з пантелику. Бентежна та нестримна, їхня любов до насолоди та сексу безмежна. Це ознака приреченої держави. Я бачив їхні поля — бур'яни і трава переважають посіви. Я бачив їхніх людей — розпусні і порочні переважають над чесними і справедливими. Я бачив їхніх урядників — вони жорстокі, розбещені, нелюдські та злі. Вони порушують закони і створюють хаос у покараннях. Ані вищі, ані нижчі чини не усвідомили такого стану речей. Настав час загибелі їхньої держави.

Коли з'являється сонце, освітлюється незліченна кількість речей. Коли з'являється велика праведність, то незліченна кількість речей отримує користь. Коли з'являється велике військо, все

підкоряється. О, велика Чеснота Мудреця! Слухати самому, бачити самому — ось його насолода!

14. Громадянські настанови

Король Вень запитав Тай Куна:

— Що береже Мудрець?

Тай Кун відповів:

— Які турботи він має? Які обмеження?

Незліченна кількість речей природи усвідомлює своє становище. Які обмеження, які турботи? Безліч речей процвітають. Ніхто не усвідомлює перетворюючого впливу управління, більше того, ніхто не усвідомлює наслідків плину часу. Мудрець зберігає Дао дії бездіяльності й незліченна кількість речей перетворюється. Що вичерпується? Коли речі досягають кінця, вони знову повертаються до початку. Розслаблений і задоволений він обертається, шукаючи їх. Шукаючи, він здобуває їх і не може нічого вдіяти, щоб не зберігати їх. Вже зберігаючи, він не може не здійснювати їх. Вже здійснивши їх, він не озирається і не дає зрозуміти, що він це зробив. Тепер, оскільки Небо і Земля не освітлюють самі себе, вони вічно здатні народжувати незліченну кількість речей. Мудрець не може освітити себе, тому він може здобути собі славне ім'я.

Мудреці давнини збирали людей для створення родів, збирали роди для створення держав, збирали держави для створення королівства Піднебесної. Вони розділили королівство і поставили гідних

людей керувати державами. Вони офіційно назвали цей порядок "Великим Начерком".

Вони проголосили урядові розпорядження і узгодили їх з народними звичаями. Вони перетворили безліч кривих на прямі, змінивши їхню форму і вигляд. Хоча звичаї різних держав не були однаковими, всі вони насолоджувались життям на своїх відповідних місцях. Люди любили своїх правителів, тому назвали це перетворення "Великим Розселенням".

О, Мудрець зосереджується на тому, щоб заспокоїти їх, Гідний зосереджується на тому, щоб виправити їх. Дурень не може бути справедливим, тому він сперечається з іншими. Коли правитель трудиться, покарання стають численними. Коли покарань багато, народ неспокійний. Коли народ неспокійний, він покидає його і йде геть. Ніхто, якого б становища він не був, не може знайти собі місця в житті, тому покоління за поколінням не мають спокою. Це вони назвали "Великою Втратою".

Люди світу подібні до води, що тече. Якщо перегородиш їй шлях, вона зупиниться. Якщо відкриєш їй шлях, вона потече. Якщо заспокоїш її, вона буде чистою. Як натхненно! Коли Мудрець бачить початок, він знає кінець.

Король Вень сказав:

— Як же їх заспокоювати?

Тай Кун:

— Небо має свої постійні форми, люди живуть своїм звичним життям. Якщо ти розділиш життя з Піднебесною, то Піднебесна буде спокійна. Вершина

погоджується з ними, наступна за нею — перетворює їх. Коли народ перетворений і слідує за своїм урядом, тоді Небо не чинить ніяких дій, а справи завершені. Якщо народ нічого не дає правителю, то збагачується сам. Це і є Чеснота Мудреця.

Король Вень:

— Те, що сказав мій пан, збігається з тим, що я приймаю. Від світанку до ночі я думатиму про це, ніколи не забуваючи цього, використовуючи це як наш постійний принцип.

15. Громадянський наступ

Король Вень запитав Тай Куна:

— Якими є методи громадянського наступу?

Тай Кун відповів:

— Існує дванадцять заходів для громадянського наступу.

По-перше, погоджуватися з тим, що йому подобається, щоб задовольнити його бажання. Врешті-решт він стане зарозумілим і завжди буде затівати якісь порочні справи. Якщо ти зможеш зробити вигляд, що йдеш за ним, то, безумовно, зможеш його знешкодити.

По-друге, познайомитися з тими, кого він любить, щоб розбити його велич на шматки. Коли людина має дві різні схильності, її вірність незмінно зменшується. Коли при його дворі більше немає вірних міністрів, державні вівтарі неминуче опиняться під загрозою.

По-третє, таємно підкуповувати хабарями його помічників, налагоджуючи з ними глибокі стосунки. Хоча вони тілесно стоятимуть при його дворі, їхні емоції будуть спрямовані за його межі. Державі від цього неодмінно буде завдано шкоди.

По-четверте, допомагай йому в його розпусті і потуранні музиці, щоб розсіяти його волю. Роби йому щедрі подарунки з перлів і нефриту, оточуй його вродливими жінками. Говори з ним шанобливо, слухай з повагою, виконуй його накази і в усьому погоджуйся з ним. Йому навіть на думку не спаде, що ти можеш бути з ним у конфлікті. Тоді наші підступні заходи будуть виконані.

По-п'яте, поведься з його вірними чиновниками дуже щедро, але зменшуй дари, які ти підносиш правителю. Затримуй його посланців, не вислуховуй їхніх місій. Коли він врешті-решт відправить інших людей, стався до них зі щирістю, обіймай і довіряй їм. Тоді правитель знову відчує, що ви перебуваєте в гармонії з ним. Якщо тобі вдасться поводитися з його колишніми вірними чиновниками дуже доброзичливо, то проти його держави можна буде збудувати змову.

По-шосте, слід укладати таємні союзи з його улюбленими міністрами, але явно тримати на відстані менш улюблених урядовців. Тоді його талановиті люди опиняться під зовнішнім впливом, а ворожі держави зазіхатимуть на його територію. Небагато держав вижило в такій ситуації.

По-сьоме, якщо хочеш прив'язати його серце до себе, ти повинен пропонувати щедрі подарунки. Щоб зібрати його помічників, вірних соратників і

близьких, ти повинен таємно показати їм вигоди, які вони можуть отримати, вступивши у змову з тобою. Нехай вони нехтують своєю роботою, і тоді їхні приготування будуть марними.

По-восьме, обдаруй його великими скарбами і будуй з ним плани. Коли ці плани будуть успішними і принесуть йому прибуток, він повірить у тебе через цей прибуток. Це те, що називається "бути в тісних обіймах". Результатом тісних обіймів є те, що він неминуче буде використаний нами. Коли хтось править державою, але перебуває під зовнішнім контролем, його територія неминуче буде завойована.

По-дев'яте, вшановуй його похвалами. Не роби нічого, що може завдати йому особистого дискомфорту. Виказуй повагу, належну великій державі, і твоєму послуху неодмінно довірятимуть. Звеличуй його честь, будь першим, хто прославляє його, смиренно звеличуючи його як Мудреця. Тоді його держава зазнає великої втрати!

По-десяте, слід бути покірним, щоб він довіряв тобі, і таким чином дізнатися про його справжнє становище. Приймай його ідеї і реагуй на його справи так, ніби ви брати-близнюки. Коли ти все дізнаєшся, непомітно забери його владу. Таким чином, коли настане вирішальний день, здаватиметься, що його знищили самі Небеса.

По-одинадцяте, заблокуй йому доступ через Дао. Серед підлеглих немає нікого, хто б не цінував звання і багатство, не ненавидів би небезпеку і нещастя. Таємно висловлюй їм велику повагу і поступово обдаруй цінними подарунками, щоб

збирати найвидатніші таланти. Накопичуй власні ресурси доти, доки вони не стануть дуже значними, але зовні демонструй їхню нестачу. Таємно залучай мудрих рицарів і довіряй їм планування великої стратегії. Залучай хоробрих рицарів і зміцнюй їхній дух. Навіть коли вони більш ніж достатньо багаті і шановані, постійно примножуй їхні багатства. Коли твоя фракція буде повністю створена, ти досягнеш мети, яка називається "заблокувати йому доступ". Якщо хтось має державу, але доступ до неї заблокований, як можна вважати, що він керує державою?

По-дванадцяте, підтримай його нечестивих урядовців, щоб збентежити його. Представ йому красивих жінок і розпусні мелодії, щоб збентежити його. Посилай йому найкращих псів і коней, щоб втомити його. Час від часу давай йому велику владу, щоб спокусити його до більшої зарозумілості. Далі досліджуй небесні знамення і змовляйся з усім світом проти нього.

Коли ці дванадцять засобів будуть повністю використані, вони стануть бойовою зброєю. Отже, коли, як сказано, хтось "дивиться на Небо вгорі й досліджує Землю внизу", а відповідні знаки вже видно, нападай на нього.

16. Вказівки про те, як погоджуватися з людьми

Король Вень запитав Тай Куна:

— Що потрібно зробити, щоб керувати Піднебесною?

Тай Кун відповів:

— Коли твоя велич пошириться на всю Піднебесну, тільки тоді ти зможеш її осягнути. Коли твоя благонадійність пошириться на всю Піднебесну, тільки тоді ти зможеш укладати з нею угоди. Коли твоя доброта наповнить усю Піднебесну, тільки тоді ти зможеш її охопити. Коли твоя милість пошириться на всю Піднебесну, тільки тоді ти зможеш її зберегти. Коли твій авторитет охопить увесь світ, тільки тоді ти зможеш його не втратити. Якщо ти правитимеш без сумнівів, тоді переворот Небес не зможе зрушити твоє правління, ані зміна пір року не зможе вплинути на нього. Тільки тоді, коли ці шість арок буде завершено, ти зможеш встановити правління над усією Піднебесною.

Відповідно, хто приносить користь усім Піднебесній, той побачить, що уся Піднебесна відкрита для нього. Хто кривдить Піднебесну, той побачить, що Піднебесна закрита для нього. Хто дарує життя Піднебесній, того Піднебесна вважатиме Чеснотливим. Хто вбиває Піднебесну, того Піднебесна вважатиме розбійником. Хто пізнає Піднебесну, для того Піднебесна стане доступною, хто збіднить Піднебесну, того Піднебесна вважатиме своїм ворогом. На того, хто дарує мир Піднебесній, вона покладатиметься, того, хто загрожує Піднебесній, вона вважатиме за лихо. Піднебесна — це не володіння однієї людини. Лише той, хто оволодів Дао, може перебувати у становищі володаря.

17. Три сумніви

Король Ву звернувся до Тай Куна із питанням:

— Я хочу досягти нашої мети, повалення Шана, але маю три сумніви. Я боюся, що наших сил буде недостатньо для того, щоб напасти на сильного, відштовхнути від нього близьких прихильників при дворі і розпорошити його людей. Що я маю робити?

Тай Кун відповів:

— Відповідно до ситуації, будь дуже обережним у розробці планів і використанні своїх матеріальних ресурсів. Тепер, щоб напасти на сильного, ти повинен підтримувати їх, щоб вони стали ще потужнішими, і збільшувати їх, щоб вони стали ще обширнішими. Те, що занадто сильне, неодмінно зламається, те, що занадто широке, обов'язково матиме недоліки. Атакуй сильного через його силу. Спричиняй віддалення від нього прихильних урядників, використовуючи його фаворитів, розганяй його людей за допомогою його людей.

Зараз у Дао планування цінується ретельність і секретність. Ти маєш залучити його до численних справ і спокушати його спокусами вигоди. Тоді неодмінно виникне конфлікт.

Якщо ти хочеш віддалити від нього його близьких прихильників, ти повинен зробити це, використовуючи те, що вони люблять — роблячи подарунки тим, кого він фаворизує, даючи їм те, чого вони хочуть. Спокушай їх тим, що вони вважають вигідним, тим самим викликаючи в них незадоволення і позбавляючи їх можливості задовольнити свої амбіції. Ті ж, хто прагне наживи,

будуть надзвичайно щасливі від перспектив, і їхні сумніви, що залишилися, будуть розвіяні.

Тепер, без сумніву, Дао для нападу полягає в тому, щоб спочатку затьмарити ясність царя, а потім напасти на його силу, знищивши його велич і усунути нещастя людей. Розбещуй його красивими жінками, спокушай його вигодою. Підгодовуй його насолодами і даруй йому товариство музиканток. Далі, після того, як ти відштовхнув від нього його підлеглих, ти повинен зробити так, щоб народ віддалився від нього, при цьому ніколи не давай йому знати про свої плани. Зроби вигляд, що підтримуєш його і замануй його у свою пастку. Не давай йому зрозуміти, що відбувається, бо тільки тоді твій план може бути успішним.

Даруючи людям свою благодать, ти не можеш скупитися на витрати. Люди подібні до корів і коней. Часто даруй їм їжу та одяг, а вслід за цим — любов до них.

Розум — це засіб, щоб відкрити знання, знання — засіб, щоб відкрити джерело багатства, а багатство — засіб, щоб відкрити народ. Здобути відданість народу — це шлях, щоб повернути до себе Гідних. Коли хтось просвітлений радниками-Мудрецьями, він може стати володарем усього світу.

III

ТАЄМНА НАУКА ДРАКОНА

18. Крила короля

Король Ву запитав Тай Куна:

— Коли король командує армією, він повинен мати "Ноги і Руки", головних помічників, а також "Пір'я і Крила", щоб забезпечити свою велич і дух. Як це має бути зроблено?

Тай Кун відповів:

— Кожного разу, коли хтось мобілізує армію, вона приймає командуючого генерала як своє провидіння. Його призначення полягає в глибокому розумінні всіх аспектів справи, а не в тому, щоб чіплятися за якусь одну техніку. Відповідно до своїх здібностей слід розподіляти обов'язки — кожен відповідає за те, що вміє робити найкраще, постійно змінюючись і трансформуючись відповідно до часу, щоб встановити основні принципи і порядок. Таким чином, генерал має сімдесят дві "Ноги і Руки", "Пір'їни і Крила", щоб відповідати Дао Неба. Підготуй їм кількість відповідно до методики, уважно стежачи за тим, щоб вони знали її порядки і принципи. Коли ти володітимеш усіма різноманітними здібностями і різноманітними навичками, тоді будуть звершені незліченні справи.

Король Ву запитав:

— Чи можу я запитати про ці категорії?

Тай Кун відповів:

— **Фу-сі** ("керівник планування") — перший відповідає за консультування щодо таємних планів реагування на несподівані події, дослідження Неба з метою усунення несподіваних змін, здійснення загального нагляду над усім плануванням, захист і збереження життя людей.

Офіцери планування, п'ятеро: відповідальні за планування безпеки і загроз, передбачення непередбаченого, обговорення результатів роботи і використання навичок, чітке визначення заохочень і покарань, призначення офіцерів, вирішення сумнівних питань, і визначення того, що доцільно, а що ні.

Астрологи, троє: відповідають за зірки і календар, спостерігають за вітром і чі, передбачають сприятливі дні і часи, досліджують знаки і явища, виявляють стихійні лиха і аномалії, знають думки Неба щодо моменту для завершення справи або відмови від неї.

Топографи, троє: відповідають за дислокацію війська і стратегічну конфігурацію сил під час руху і зупинок, а також за інформацію про стратегічні переваги і недоліки, важкі й легкі переходи, як близькі, так і далекі, воду і сушу, гори та низини, щоб використати переваги рельєфу.

Стратеги, дев'ятеро: відповідальні за обговорення розбіжностей у поглядах, аналіз ймовірного успіху чи невдачі різних операцій, вибір

зброї та навчання вояків нею користуватися, а також виявлення тих, хто порушує статут.

Офіцери постачання, четверо: відповідають за розрахунок вимог до провізії та води, підготовку запасів і провізії, транспортування провізії за маршрутом, постачання п'яти злаків, щоб армія не зазнавала труднощів і нестачі в харчуванні.

Офіцери Процвітаючої Величі, четверо: відповідають за відбір талановитих і сильних людей, за обговорення зброї та обладунків, за організацію атак, що мчать, як вітер, і вдаряють, як грім, так, що ворог не знає, звідки вони взялися.

Офіцери Таємних Сигналів, троє: відповідають за знамена і барабани, за чіткі сигнали для очей та вух, за створення оманливих знаків і печаток, а також за видачу фальшивих позначень і наказів, а також за непомітні і стрімкі пересування туди-сюди, входячи й виходячи, як духи.

Ноги і Руки, четверо: відповідальні за виконання важких обов'язків і вирішення складних завдань, за ремонт і утримання ровів та канав, за утримання стін і валів у належному стані для захисту і відсічі ворогові.

Офіцери Комунікації, двоє: відповідають за збір загубленого і доповнення втраченого, прийом почесних гостей, проведення дискусій і переговорів, пом'якшення наслідків катастроф і вирішення труднощів.

Офіцери Влади, троє: відповідають за впровадження незвичайного і оманливого, за встановлення різноманітного й незвичайного, того,

що люди не розпізнають, а також за здійснення невичерпних перетворень.

Вуха та Очі, семеро: відповідають за те, щоб скрізь ходити, слухати, що говорять люди, бачити зміни, спостерігати за офіцерами з усіх чотирьох сторін і за справжнім станом справ в армії.

Кігті та Зуби, п'ятеро: відповідають за підняття величі та бойового духу, за натхнення та підбадьорення Трьох Армій, змушуючи їх іти на труднощі й атакувати елітні підрозділи ворога без будь-яких вагань та зайвих роздумів.

Пір'я і Крила, четверо: відповідають за розквіт імені і слави армії, за те, щоб потрясти далекі землі її образом, і за те, щоб переміщувати все в межах чотирьох кордонів для того, щоб послабити дух ворога.

Роз'їзні офіцери, восьмеро: відповідають за підглядання за пороками ворога і спостереження за їхніми змінами, маніпулювання їхніми емоціями, спостереження за думками ворога, щоб діяти, як шпигуни.

Офіцери Техніки, двоє: відповідають за поширення наклепів і брехні, а також за виклик привидів і духів, щоб збити населення з пантелику.

Офіцери Рецептів, троє: відповідальні за сотню ліків, лікування ран від клинків і зцілення від різних болячок.

Бухгалтери, двоє: відповідальні за облік припасів і продуктів харчування в таборах і на оборонних рубежах Трьох Армій, за використанні

фінансові засоби, а також за надходження і видачу грошей.

19. Дискусія про генералів

Король Ву запитав Тай Куна:

— Яким повинен бути генерал?

Тай Кун відповів:

— Генерали можуть мати п'ять найважливіших талантів і десять порушень.

Король Ву сказав:

— Чи можу я попросити тебе перерахувати їх?

Тай Кун пояснив:

— П'ятьма талантами називаємо ми хоробрість, мудрість, доброзичливість, надійність і вірність. Якщо генерал відважний, його не можна перемогти. Якщо він мудрий, його не можна вивести з рівноваги. Якщо він доброзичливий, то буде любити своїх людей. Якщо він надійний, він не буде обманювати. Якщо він вірний, він не буде мати подвійних думок.

Десятьма помилками є такі: бути хоробрим і легковажно ставитися до смерті, бути поспішним і нетерплячим, бути жадібним і любити вигоду, бути доброзичливим, але не вміти завдавати страждань, бути мудрим, але боязким, бути надійним і любити довіряти іншим, бути скрупульозним і непідкупним, але не любити людей, бути мудрим, але нерішучим, бути рішучим і покладатися на себе, бути боязким і любити перекладати відповідальність на інших людей.

Той, хто хоробрий і легковажно ставиться до смерті, може бути знищений насильством. Поспішного і нетерплячого можна знищити наполегливістю. Жадібного, який любить наживу, можна підкупити. Доброзичливого, але не здатного заподіяти страждання, можна виснажити. Мудрого, але боязкого можна збентежити.

Той, хто довіряє і любить довіряти іншим, може бути обманутий. Той, хто скрупульозний і невідкупний, але не любить людей, може бути ображений. Мудрий, але нерішучий може бути раптово атакований. Рішучий і впевнений у собі може бути збитий з пантелику обставинами. Той, хто боїться і любить перекладати відповідальність на інших, може бути обманутий.

Таким чином, "війна — це найбільша державна справа, Дао виживання або загибелі". Доля держави перебуває в руках генерала. Генерал — це опора держави, людина, яку цінували всі колишні королі. Тому, призначаючи генерала, не можна обійтися без ретельного оцінювання та вивчення його характеру.

Недарма кажуть, що дві армії не можуть обидві перемогти, але й обидві не можуть бути переможеними. Коли армія наважується вийти поза кордони, не пройшовши і десяти днів — навіть якщо держава не загинула — одна армія неодмінно буде знищена, а генерал вбитий.

Король Ву:

— Чудово!

20. Вибір генералів

Король Ву запитав Тай Куна:

— Якщо король хоче створити армію, як він повинен відбирати і навчати доблесних офіцерів і визначати їхні моральні якості?

Тай Кун відповів:

— Існує п'ятнадцять випадків, коли зовнішній вигляд і внутрішній характер рицаря не узгоджуються. Ось деякі з них:

- він здається Гідним, але насправді є аморальним;
- він здається добрим і сумлінним, але є злодієм;
- його обличчя благоговійне і шанобливе, але серце зухвале;
- зовні він непідкупний і обачний, але йому бракує поваги;
- він здається проникливим і кмітливим, але йому бракує такого таланту;
- він здається глибоким, але йому бракує щирості;
- він здається вправним у плануванні, але нерішучим;
- він здається рішучим і сміливим, але не здатний на це;
- він здається непідступним, але не заслуговує на довіру;
- він здається розгубленим і дезорієнтованим, але, навпаки, він вірний і надійний;

- він здається, бере участь у спекулятивних дискусіях, але є людиною заслуг і досягнень;
- він здається хоробрим, але боїться;
- він здається суворим і відстороненим, але навпаки — легко дружить з людьми;
- він здається авторитарним, але насправді він тихий і щирий;
- він здається слабким і нікчемним, але коли його посилають за межі держави, немає нічого, чого б він не зробив, немає жодної місії, яку б він не виконав з успіхом.

Ті, кого світ зневажає, мають цінності Мудреця. Звичайні люди не знають цих речей, лише велика мудрість може розгледіти їхню грань. Це відбувається тому, що зовнішній вигляд рицаря і його внутрішній характер не збігаються.

Король Ву запитав:

— Звідки це можна дізнатися?

Тай Кун відповів:

— Існує вісім форм доказів, за допомогою яких ти можеш це зрозуміти.

- По-перше, даючи їм запитання і придивляючись до подробиць їхніх відповідей.
- По-друге, збити їх словами з пантелику, спантеличити і поспостерігати, як вони змінюються.
- По-третє, обговорювати речі, про які ти таємно дізнався, щоб спостерігати за їхньою щирістю.

- По-четверте, чітко і ясно давати їм питання, щоб спостерігати за їхньою гідністю.
- По-п'яте, призначати їх на посади, пов'язані з фінансовою відповідальністю, щоб побачити їхню чесність.
- По-шосте, випробувати їх красивими жінками, щоб перевірити їхню праведність.
- По-сьоме — ставити їх перед труднощами, щоб перевірити їхню мужність.
- По-восьме, напоїти їх, щоб перевірити їхню поведінку.

Коли всі вісім випробувань будуть повністю пройдені, тоді можна буде відрізнити Гідних від негідних.

21. Призначення генерала

Король Ву запитав Тай Куна:

— Яким є Дао для призначення
головнокомандувача?

Тай Кун відповів:

— Коли державі загрожує небезпека, правитель повинен звільнити Головну залу, викликати генерала і доручити йому наступне:

"Відповідальність за безпеку або небезпеку державних вівтарів лежить на генералові, який командує армією. Наразі така-то держава не поводить належним чином покірно. Я хотів би, щоб ти повів туди армію, щоб відповісти на це".

Після того, як генерал дістане повноваження, накажи Великому Писареві розбити панцир священної черепахи, щоб визначити сприятливий день. Після цього, щоб підготуватися до обраного дня, три дні дотримуйся вегетаріанської дієти, а потім піти до храму предків, щоб передати сокири фу та іє.

Після того, як правитель увійшов у ворота до храму, він стає обличчям на захід. Генерал входить у ворота храму і стає обличчям на північ. Правитель особисто бере сокиру іє і, тримаючи її за вістря, передає руків'я генералу, кажучи: "Від цього — до Неба вгорі буде керувати Генерал Армії". Потім, взявши сокиру фу за руків'я, він повинен віддати клинок генералу, кажучи: "Від цього до глибин внизу буде керувати Генерал Армії". Коли ти бачиш пустоти у ворога, ти повинен просуватися вперед, коли ти бачиш щільність, ти повинен зупинитися. Не думай, що Три Армії великі і не стався до ворога легковажно. Не зобов'язуй себе померти тільки тому, що на тебе покладено важку відповідальність. Не вважай інших людей за нікчемних через те, що тобі випала така честь. Не покладайся тільки на себе і не протиставляй себе масам. Не сприймай словесні запевнення як ознаку певності. Коли офіцери ще не сіли, не сідай. Коли офіцери ще не поїли, не їж. Ти повинен ділити з ними тепло і холод. Якщо будеш поводитися таким чином, то офіцери і солдати неодмінно виснажуватимуть свої сили в смертельній боротьбі.

Після того, як генерал отримав свій мандат, він вклоняється і відповідає правителю: "Я чув, що

країна не може виконувати накази уряду іншої держави, а армія на полі бою не може підкорятися центральному уряду. Той, хто має подвійні думки, не може належним чином служити своєму правителю, той, хто сумнівається, не може дати відсіч ворогові. Я вже отримав свій мандат і взяв на себе одноосібний контроль над величезною силою сокир фу та іє. Я не наважуся повернутися живим. Я прошу тебе змилостивитися передати мені повне і одноосібне командування. Якщо ти цього не дозволиш, я не наважуся прийняти посаду генерала". Король задовольняє це прохання, і генерал формально прощається і від'їжджає.

Воєнні справи не визначаються наказами правителя, всі вони вирішуються командуючим генералом. Коли головнокомандувач наближається до ворога і вирішує вступити в бій, він не має подвійних думок. У цьому випадку немає ні Неба вгорі, ні Землі внизу, ні ворога спереду, ні правителя ззаду. Тому мудрі будують для нього плани, відважні борються за нього. Їхній дух злітає до синіх хмар, вони стрімкі, як коні, що мчать галопом. Ще до того, як зіткнуться клинки, ворог покірно здається.

Війна виграється за межами держави, але заслуги генерала визначаються всередині неї. Урядники просуваються по службі і отримують найвищі нагороди, сто родів радіють, а генерал — бездоганний. З цієї причини вітри і дощі мають свої сезони, п'ять видів злаків будуть рости рясно, а державні вівтарі будуть у безпеці і спокої.

Король Ву сказав:

— Чудово.

22. Велич генерала

Король Ву запитав:

— Як генерал творить велич? Як він може отримати просвітлення? Як він може зробити свої заборони ефективними і домогтися виконання своїх наказів?

Тай Кун відповів:

— Генерал творить велич, здійснюючи велике, і стає просвітленим, винагороджуючи мале. Заборони стають ефективними, а закони виконуються завдяки ретельному контролю за застосуванням покарань. Тому, якщо через страту однієї людини здригнеться все військо, вбий її. Якщо нагородженням однієї людини народ буде задоволений, нагороди її. Страчуючи, цінуй велике, а нагороджуючи, цінуй мале. Коли вбиваєш сильних і шанованих, це кара, яка досягає вершини. Коли нагорода поширюється на пастухів, доглядачів коней і конюших — це нагорода, що проникає вниз, до найнижчих. Коли ж покарання сягає вершини, а нагороди проникають до найнижчих, тоді твоя велич здійснилася.

23. Підбадьорювання армії

Король Ву звернувся до Тай Куна з проханням:

— Коли ми атакуємо, я хочу, щоб вояки Трьох Армій змагалися між собою, щоб першими піднятися на стіну, і змагалися між собою, щоб бути в авангарді, коли ми будемо битися на полі бою.

Коли вони чують звук гонгів до відступу, щоб вони сердилися, а коли чують звуки барабанів до наступу, щоб вони були щасливі. Як нам цього досягти?

Тай Кун сказав:

— У генерала є три техніки для досягнення перемоги.

Король Ву запитав:

— Чи можу я запитати, що це за техніки?

Тай Кун відповів:

— Якщо взимку генерал не носить хутряний халат, влітку не носить віяло, а під час дощу не встановлює палатку, його називають "генералом належної форми". Якщо генерал сам не буде дотримуватися цих правил, він не матиме можливості пізнати холод і тепло офіцерів і солдатів.

Якщо генерал, просуваючись через яри і перешкоди або натрапляючи на болотисту місцевість, завжди йде першим, то його називають "генералом сили". Якщо генерал особисто не випробує свою силу, він не має можливості дізнатися про працю й труднощі офіцерів та солдатів.

Якщо тільки після того, як солдати розташувалися в таборі, генерал йде відпочивати, тільки після того, як всі кухарі закінчили готувати їжу, він сідає їсти, і якщо армія не розпалює вогнищ, щоб зігрітися, він також не має вогнища, його називають "генералом, який приборкує бажання". Якщо генерал сам не практикує приборкання своїх

бажань, він не може знати про голод і ситість офіцерів та солдатів.

Генерал ділить з офіцерами й солдатами спеку і холод, працю і страждання, голод та ситість. Тому, коли вояки Трьох Армій чують звуки барабанів, вони радіють, а коли чують звуки гонгів, вони гніваються. Атакуючи високу стіну або переправляючись через глибоке озеро під градом стріл і каміння офіцери змагатимуться, хто першим вилізе на стіну. Коли стикаються оголені клинки, офіцери змагатимуться, хто перший кинеється вперед. Не тому, що вони люблять смерть і отримують задоволення від поранень, а тому, що генерал знає їхні відчуття спеки і холоду, голоду та ситості, і чітко показує свою обізнаність з їхніми працею і стражданнями.

24. Таємні таблиці

Король Ву запитав Тай Куна:

— Якщо ми поведемо армію вглиб території феодалів, де Три Армії раптом матимуть певну затримку або потребуватимуть нагальних дій — можливо, ситуація буде на нашу користь, а можливо, й на шкоду нам — і я захочу встановити зв'язок між тими, хто знаходиться поблизу, і тими, хто віддалений, відповісти на зовнішнє зсередини, щоб надати підтримку Трьом Арміям, — як ми повинні це зробити?

Тай Кун відповів:

— Правитель і його генерали мають систему таємних таблиць, що складається з восьми ступенів.

- Існує таблиця, що означає велику перемогу над ворогом, завдовжки в один фут.
- Існує таблиця про знищення ворожої армії і вбивство їхнього генерала, довжиною в дев'ять дюймів.
- Існує таблиця про примушення ворожих стін до капітуляції та захоплення міста, довжиною вісім дюймів.
- Існує таблиця про те, що ворог відступив і був глибоко прорваний, довжиною в сім дюймів.
- Існує таблиця для оповіщення мас про підготовку до рішучих оборонних заходів, довжиною в шість дюймів.
- Існує таблиця із запитом на припаси та додаткових вояків, п'ять дюймів завдовжки.
- Існує таблиця, яка означає поразку армії і смерть генерала, завдовжки чотири дюйми.
- Існує таблиця, що означає втрату всіх переваг і капітуляцію армії, довжиною в три дюйми.

Затримуй всіх, хто приносить і показує таблиці, а якщо інформація з таблиць просочиться назовні, страчай всіх, хто чув і розповідав про це. Ці вісім таблиць, які таємно повинні знати лише правитель і генерал, забезпечують техніку таємної комунікації, яка не дозволить стороннім дізнатися про справжню ситуацію. Відповідно, навіть якщо ворог має розум Мудреця, ніхто не збагне, що вони означають.

Король Ву сказав:

— Чудово.

25. Таємні листи

Король Ву звернувся до Тай Куна з проханням:

— Армію заведено вглиб території феодалів і головнокомандувач хоче об'єднати війська, запровадити незліченні зміни і спланувати незбагненні переваги. Цих справ досить багато, простої таблиці недостатньо для того, щоб чітко їх висловити. Оскільки вони розділені певною відстанню, вербальна комунікація не може до них дійти. Що ж нам тоді робити?

Тай Кун сказав:

— Коли у тебе є таємні справи і важливі міркування, краще користуватися листами, а не таблицями. Правитель надсилає листа генералу, генерал використовує лист, щоб звернутися до правителя. Листи складаються в одне ціле, а потім розділяються. Вони розсилаються трьома частинами, і лише одна людина знає їхній зміст. "Розділені" означає, що вони поділені на три частини. "Розсилається трьома частинами, і тільки одна людина знає про їх зміст" означає, що є три гінці, кожен з яких несе одну частину, і коли три частини порівнюють між собою, тільки тоді хтось один дізнається про їхній зміст. Це називається "таємний лист". Навіть якщо ворог має розум Мудреця, він не зможе розпізнати його зміст.

— Чудово, — сказав король Ву.

26. Стратегічна сила армії

Король Ву запитав Тай Куна:

— Що таке Дао агресивної війни?

Тай Кун відповів:

— Стратегічна сила здійснюється відповідно до кроків ворога. Зміни походять із протистояння між двома арміями. Нетрадиційна і традиційна тактики продукуються з невичерпних ресурсів розуму. Таким чином, найбільші справи не обговорюються і про застосування військ не говорять. Більше того, слова, в яких обговорюються найбільші справи, не варті того, щоб їх слухати. Використання військ не є настільки певним, щоб бути видимим. Вони йдуть стрімко, вони приходять раптово. Тільки той є зброєю, хто може здійснювати одноосібний контроль, не будучи керованим іншими людьми.

Якщо про твої плани дізнаються, ворог будуватиме контр-плани. Якщо тебе зрозуміють, то замишлятимуть проти тебе змову. Якщо про тебе дізнаються, то поставлять тебе у скрутне становище. Якщо тебе досягнуть, то влаштують тобі небезпеку.

Отже, той, хто досягає успіху у війні, не чекає розгортання сил. Той, хто досягає успіху в усуненні нещастя людей, усуває їх ще до того, як вони з'являться. Перемогти ворога — означає перемогти безформне. Переможець не вступає в бій. Тому той, хто б'ється і здобуває перемогу при оголеній зброї, не є добрим полководцем. Той, хто готується після того, як битву програно, не є Вищим Мудрецем! Той,

чия майстерність така ж, як у маси, не є Майстром Держави.

У воєнних справах немає нічого важливішого, ніж впевнена перемога. У застосуванні армії немає нічого важливішого за невідомість і тишу. У русі немає нічого важливішого за несподіванку. У плануванні немає нічого важливішого, ніж бути непізнаним.

Щоб першим здобути перемогу, спочатку покажи ворогові свою слабкість, а вже потім вступай у бій. Тоді твої зусилля будуть вдвічі меншими, а досягнення подвояться.

Мудрець отримує знаки з рухів Неба і Землі, але хто знає його принципи? Він узгоджується з Дао інь та янь і слідкує за їхньою сезонною активністю. Він слідкує за циклами наповненості і порожнечі Неба і Землі, приймаючи їх за свою константу. Всі речі мають життя і смерть відповідно до форми Неба і Землі. Тому кажуть, що якщо хтось б'ється, не бачачи ситуації, навіть якщо він численніший, він неодмінно зазнає поразки.

Той, хто вправно веде війну, чекатиме розвитку подій, не роблячи жодних рухів. Коли він побачить, що може перемогти, він підніметься, якщо побачить, що не може перемогти, він зупиниться. Тому кажуть, що він не має страху, не вагається. З багатьох лих, які можуть спіткати армію, вагання є найбільшим. З усіх лих, які можуть спіткати армію, жодне не перевершує сумнівів.

Той, хто досягає успіху у веденні війни, не втратить перевагу, коли відчує її, і не буде

сумніватися, коли прийде час діяти. Той, хто втрачає перевагу або відстає в часі для дій, навпаки — зазнає катастрофи. Тому мудрі слідкують за часом і не втрачають перевагу, вправні діють рішуче і не мають сумнівів. Тому, коли зненацька гримить грім, немає часу затулити вуха, коли спалахує блискавка, немає часу заплющити очі. Слід наступати, наче раптово наляканий, використовувати свої війська, наче божевільний. Ті, що протистоять тобі, будуть знищені, а ті, що підійдуть близько, загинуть. Хто може захиститися від такого нападу?

Тепер, коли справи не обговорюються і полководець зберігає їх таємницю, він подібний до духу. Коли ж речі не є явними, але він їх розпізнає, він просвітлений. Отже, якщо хтось знає Дао духу і просвітлення, то жоден ворог не зрівняється з ним на полі бою, і жодна держава не встоїть проти нього.

— Чудово, — сказав король Ву.

27. Нетрадиційна армія

Король Ву запитав Тай Куна:

— А взагалі, що є найважливішим у мистецтві використання армії?

Тай Кун відповів:

— Стародавні, які досягли успіху у військовій справі, не могли вести війну над Небом й не могли вести війну під землею. Їх успіх і поразка в усіх випадках були результатом духовного застосування стратегічної сили. Ті, хто досягав її, процвітали, ті, хто втрачав її, гинули.

Тепер, коли наші дві армії, що протистоять одна одній, розгорнули своїх закутих в обладунки вояків і вишикувалися в бойові порядки, слід випустити частину твоїх загонів, щоб створити хаос у лавах ворога, — це засіб, за допомогою якого можна придумати оманливі переміщення.

Пишна трава і густі зарості — це засоби, за допомогою яких можна здійснити приховану втечу.

Долини з потоками і підступними ярами — це засоби, за допомогою яких можна зупинити колісницю і захиститися від кінноти.

Вузькі перевали й гірські ліси — це засоби, з допомогою якого небагато людей можуть напасти на велику силу.

Болотисті западини і відлюдні темні місця — це засоби, за допомогою яких можна приховати свою присутність.

Розгортання на чистій, відкритій місцевості без жодного приховування — це засіб, за допомогою якого борються з силою та відвагою.

Бути швидким, як стріла, що летить, атакувати так само раптово, як постріл з арбалета, — ось засоби, за допомогою яких можна зірвати блискучі плани.

Влаштування хитромудрих засідок і підготовка нетрадиційних військ, розтягування віддалених формувань для обману і заманювання ворога — ось засоби, за допомогою яких можна знищити вороже військо і взяти в полон його генерала.

Слід розділити свої війська на чотири і розбити їх на п'ять — ось засіб, за допомогою якого атакою круговими побудовами слід нищити їхні квадратні.

Один може атакувати десятох, скориставшись їхнім переляком і страхом.

Скориставшись їхнім виснаженням і розташувавшись табором у сутінках, десятеро можуть напасти на сотню.

Незвичайні технічні навички — це засіб для подолання глибоких вод і переходу річок убрід.

Потужні арбалети і довга зброя — ось засоби, за допомогою яких можна битися через воду.

Віддалені спостережні пости й далекосяжні розвідники, вибуховий натиск і вдаваний відступ — ось засоби, за допомогою яких можна змусити здатися обнесені мурами укріплення й примусити підкоритися міста.

Барабанний бій і зчинення великого переполоху — це засоби, за допомогою яких можна реалізувати незвичні плани.

Сильний вітер і злива — це засоби, за допомогою яких можна завдати удару спереду і захопити тил.

Перевдягання окремих людей у ворожих посланців — це засіб перерізати їхні лінії постачання.

Підроблення ворожих наказів і розпоряджень, а також носіння такого ж одягу, як у ворога, — це спосіб підготувати його відступ.

Війна, яка завжди узгоджується з праведністю, є засобом, за допомогою якого можна підбурювати маси і здобувати перемогу над ворогом.

Почесні звання і щедрі нагороди — це засіб заохочення до виконання наказів.

Суворі покарання й великі штрафи — ось засоби, які змушують втомлених і лінивих рухатися вперед.

Щастя і гнів, дарування і відбирання, цивільні й військові заходи, одні повільні, інші швидкі — все це засоби, за допомогою яких можна впорядкувати і гармонізувати Три Армії, керувати підлеглими і їх об'єднувати.

Зайняти висоту — це засіб бути наготові й облаштувати оборонну позицію.

Утримувати ущелини і вузькі місця — значить міцно закріпитися.

Гірські ліси і густі зарості — це засіб для того, щоб безшумно приходити й відходити.

Глибокі рови, високі вали та великі резерви припасів — ось засоби, які допоможуть вам утримувати позицію протягом тривалого часу.

Тому сказано: З тим, хто не вміє планувати агресивну війну, не можна говорити про ворога. З тим, хто не вміє розділяти і переміщувати свої війська, не можна говорити про незвичайні стратегії. З тим, хто не має глибокого розуміння як порядку, так і хаосу, не можна говорити про зміни.

Відповідно сказано:

- Якщо генерал не доброзичливий, то Три Армії не будуть близькими до нього.
- Якщо генерал не хоробрий, то Три Армії не будуть лютими.
- Якщо генерал не мудрий, то Три Армії будуть дуже розгублені.
- Якщо генерал не проникливий, то Три Армії будуть заплутані.
- Якщо генерал не кмітливий і спостережливий, то Три Армії втратять момент.
- Якщо генерал не є постійно напоготові, то Три Армії змарнують свої приготування.
- Якщо генерал не є сильним і рішучим, то Три Армії не зможуть виконати свій обов'язок.

Таким чином, генерал є Господарем Долі. З ним Три Армії впорядковані, і з ним вони також безладні. Якщо знайти Гідного на посаду генерала, то армія буде сильною, а держава процвітатиме. Якщо ж на посаду генерала не призначити Гідного, то армія буде слабкою, а держава загине.

— Чудово, — сказав король Ву.

28. П'ять нот

Король Ву запитав Тай Куна:

— Чи можна за звучанням духових труб дізнатися про зміни в стані Трьох Армій, передбачити перемогу і поразку?

Тай Кун відповів:

— Твоє питання справді глибоке! Зараз існує дванадцять труб з п'ятьма основними нотами: кун, шан, чао, ченг і ю. Це істинні, традиційні звуки, незмінні вже понад десять тисяч поколінь.

Духи п'яти фаз є константами Дао. Метал, дерево, вода, вогонь і земля — кожен відповідно до свого переможного характеру — можуть бути використані для нападу на ворога. У давнину, за часів Трьох Мудреців-Імператорів, використовували природу порожнечі і недіяння, щоб керувати твердими і сильними. У них не було ієрогліфів для письма, все ґрунтувалося на п'яти фазах. Дао п'яти фаз — це природність Неба і Землі. Поділ на шість фаз — це втілення дивовижного і тонкого духу.

Їхній метод полягав у тому, що коли день був ясний і спокійний — без хмар, вітру чи дощу — вони висилали легку кавалерію посеред ночі, щоб наблизитися до ворожих укріплень. Зупинившись приблизно за дев'ятсот кроків від них, вони підносили свої труби до вух, а потім кричали, щоб налякати ворога. На цей крик у трубах мав би озиватися дуже тонкий, ледь чутний звук.

Якщо в трубах лунала нота "чао", то це вказувало на білого тигра.

Якщо нота "ченг" лунала в трубах, це означало "Таємничий Воїн".

Якщо нота "шан" озивалася в трубах, це означало "Кіноварний птах".

Якщо в трубах звучала нота "ю", то це означало "Гачкова Побудова".

Якщо жодна з цих нот не звучала в трубах, то це був кунг, що означало Зеленого Дракона.

Ці знаки п'яти фаз — докази, які допоможуть у завоюванні, в тонких моментах успіху і поразки.

— Чудово, — сказав король Ву.

Тай Кун продовжував:

— Ці тонкі, таємничі ноти мають зовнішні ознаки.

— Як ми можемо їх розпізнати? — запитав король Ву.

Тай Кун відповів:

— Коли ворог злякався і почав рухатися, прислухайся до нього. Якщо ти почуєш звук барабана пао, то це — "чао". Якщо ти бачиш спалахи вогню від багаття, то це "ченг". Якщо ти чуєш звуки бронзи і заліза, списів і алебард, то це "шан". Якщо чуєш зітхання людей — це "ю". Якщо все мовчить, без жодного звуку, то це "кун". Це п'ять ознак звуку і зовнішнього вигляду.

29. Показники армії

Король Ву запитав Тай Куна:

— Перш ніж вступити в бій, я хочу спочатку дізнатися про сильні і слабкі сторони ворога, передбачити ознаки перемоги чи поразки. Як це можна зробити?

Тай Кун відповів:

— Ознаки перемоги або поразки спочатку проявляться в їхньому дусі. Освічений полководець виявить їх, бо вони проявляться в людях.

Ретельно спостерігай, як ворог приходить і відходить, наступає і відступає. Досліджуй його пересування та періоди відпочинку, чи не говорять його люди про важливі ознаки, що повідомляють офіцери і солдати. Якщо Три Армії схвильовані, офіцери і солдати бояться законів, якщо поважають накази генерала, тішаться один перед одним знищенням ворога, хваляться один перед одним своєю хоробрістю і люттю, вихваляють один одного за доблесть і войовничість, — це ознаки сильного ворога.

Якщо Три Армії декілька разів були перелякані, офіцери і солдати більше не підтримують належного порядку, вони страшать один одного розповідями про силу ворога, вони говорять один з одним про недоліки, вони тривожно озираються один на одного, уважно прислухаючись, вони безперервно говорять про погані прикмети, безліч ротів збивають один одного з пантелику, вони не бояться ні законів, ні наказів і не ставляться серйозно до свого генерала — все це ознаки слабкості.

Коли ж Три Армії добре впорядковані, їхнє стратегічне розташування міцне — з глибокими ровами і високими валами — і, крім того, вони користуються перевагами сильного вітру й зливи, армія спокійна, сигнальні прапори і знамена вказують уперед, звук гонгів і дзвонів підноситься вгору і ясний, а звук малих і великих барабанів

лунає виразно, — це ознаки того, що вони отримали духовну, освічену допомогу, що передвіщає велику перемогу.

Коли їхній стрій ненадійний, їхні прапори і знамена перемішалися і переплуталися між собою, вони йдуть супроти сильного вітру і зливи, їхні офіцери й солдати налякані, їхні чи розбиті, поки вони незгуртовані, їхні бойові коні налякані і втекли, у бойових колісниць зламані осі, звук їхніх гонгів і дзвонів стихає й стає невиразним, звук їхніх барабанів мокрий та сирий, — це ознаки, що віщують велику поразку.

Загалом, коли ти атакуєш міські стіни або оточуєш міста:

- Якщо колір їхнього чи схожий на мертвий попіл, місто можна знищити.
- Якщо чи міста зміщується на північ, місто можна завоювати.
- Якщо чи міста виходить і рухається на захід, місто може бути змушене здатися.
- Якщо чи міста виходить і рухається на південь, місто неможливо взяти.
- Якщо чи міста виходить і рухається на схід, місто не можна атакувати.
- Якщо чи міста виходить, але потім повертається назад, це означає, що правитель міста вже втік.
- Якщо чи міста виходить і накриває нашу армію, то солдати неодмінно захворіють.
- Якщо чи міста виходить і просто піднімається без будь-якого напрямку, то армія буде

змушена займатися облогою протягом тривалого часу.

Якщо ти напав на місто, обнесене стіною, або оточив місто і більше десяти днів нема грому і дощу, ти повинен поспішно залишити його, бо місто мусить мати джерело великої допомоги.

Це ті засоби, за допомогою яких можна дізнатися, що можна атакувати й далі йти на приступ, чи що не варто атакувати і зупинитися.

— Чудово, — сказав король Ву.

30. Сільськогосподарські пристосування

Король Ву запитав Тай Куна:

— Якщо у Піднебесній панує мир і спокій, а держава не бере участі в жодних конфліктах, чи можемо ми відмовитися від утримання знарядь війни? Чи можемо ми відмовитися від підготовки знарядь для оборони?

Тай Кун сказав:

— Ось знаряддя нападу і оборони.

Знаряддя для нападу і захисту можна знайти у звичайній людській діяльності. Палиці для копання слугують як шево-де-фріз (*загрожа із вкопаних кілків*) та кальтропи (*гостряки*). Воли і вози, запряжені кіньми, можуть використовуватися в таборі і як прикриття. Різні мотики можуть використовуватися як списи та алебарди з наконечниками. Солом'яні плащі та великі парасолі слугують обладунками та захисними щитами. Великі мотики, лопати, сокири, пилки, ступи та товкачі —

інструменти для штурму стін. Воли і коні — засоби для транспортування провізії. Кури й собаки служать вартовими. Тканина, яку тчуть жінки, слугує прапорами та знаменами.

Метод, який люди використовують для вирівнювання полів, такий самий, як і для штурму мурів. Вміння, необхідне навесні, щоб вирубувати траву і зарості, таке ж, як і для боротьби з колісницями і кіннотою. Методи прополювання бур'янів, що використовуються влітку, такі ж, як і в бою проти піхотинців. Зібране восени зерно і заготовлені дрова стануть припасами для воїнів. Взимку добре заповнені зерносховища та склади забезпечать надійну оборону.

Загони по п'ять осіб у полях й селах забезпечать підрахунок і добру волю, які поєднують людей до купи. У селах є урядовці, а в містах — командири, які можуть очолити військо. Села оточені стінами, які не можна перейти, вони є основою для поділу на загони. Транспортування зерна та косіння сіна забезпечують державні склади й арсенали. Навички, що застосовуються при ремонті внутрішніх і зовнішніх стін навесні та восени, при догляді за ровами і каналами, використовуються при будівництві валів та укріплень.

Отож, інструменти для військового застосування цілком знаходяться у звичайній людській діяльності. Той, хто вміє добре керувати державою, візьме їх зі звичайних людських справ. Тоді вони повинні бути пристосовані до доброго управління шістьма тваринами, до відкриття диких

земель і розселення людей там, де вони живуть. Чоловік має певну кількість десятин землі, яку він обробляє, дружина ж — відміряну кількість матеріалу для ткацтва — ось шлях до збагачення держави і зміцнення війська.

— Чудово, — сказав король Ву.

IV ТАЄМНА НАУКА ТИГРА

31. Спорядження армії

Король Ву запитав Тай Куна:

— Коли король збирає Три Армії, чи існують якісь правила для визначення спорядження армії, наприклад, які потрібно інструменти для нападу і захисту, включаючи їх тип і кількість?

Тай Кун відповів:

— Чудове запитання, мій королю! Інструменти для нападу й захисту мають свої власні категорії. Це призводить до того, що армія стає величною.

Король Ву сказав:

— Я хотів би почути про них.

Тай Кун відповів:

— Що стосується основних цифр під час використання армії, то при командуванні десятками тисячами озброєних солдатів правила для різних видів техніки і їх використання наступні.

Тридцять шість бойових захисних великих колісниць Фу-сі. Кваліфіковані офіцери, сильні арбалетники, списоносці та алебардники — всього по двадцять чотири на кожен фланг і тил. Колісницям слід мати восьмифутові колеса. На них

повинні бути встановлені знамена і барабани, які, згідно з "Мистецтвом війни", називаються "Потрясаючим Страхом". З їх допомогою проривають щільні лави, перемагають сильних ворогів.

Сімдесят дві бойові великі, оснащені списами та алебардами криті колісниця Фу-сі для флангів. На флангах — досвідчені офіцери, сильні арбалетники, списоносці та алебардники. Колісниця мають п'ятифутові колеса та арбалети з лебідками, які випускають багато стріл для свого захисту. Їх використовують, щоб проникати крізь щільні лави та перемагати сильних ворогів.

Сто сорок малих критих колісниць для підтримки флангів, оснащених арбалетами з лебідкою, що випускають по кілька стріл для свого захисту. Вони мають колеса зі шпичаками і використовуються для проникнення в щільні побудови та перемоги над сильними супротивниками.

Тридцять шість великих жовтих потрійних колісниць з арбалетами Фу-сі. Вправні офіцери, сильні арбалетники, списоносці та алебардники становлять фланги, зі стрілами "летюча качка" та "тінь блискавки" для свого захисту. Стріли "летюча качка" мають червоні наконечники та біле пір'я і бронзові вістря. Стріли "тінь блискавки" мають зелені наконечники й червоне пір'я та залізні вістря. Вдень вони вивішують знамена з червоного шовку довжиною шість футів і шириною шість дюймів, які переливаються на світлі. Вночі вони вивішують знамена з білого шовку, також шість футів

завдовжки і шість дюймів завширшки, які виглядають, як метеори. Їх використовують для прориву крізь щільні порядки, для ураження піхоти і кавалерії.

Тридцять шість великих ударних колісниць Фу-сі. Везуть вони воїнів "бойових богомолів", можуть атакувати як горизонтальний, так і вертикальний стрій і розгромити ворога.

"Багажні колісниці" для відбиття кінних нападників, також відомі як "Колісниці-Блискавки". У "Мистецтві війни" йдеться про їх використання в "блискавичних атаках". Їх використовують для прориву крізь щільні лави, для ураження як піхоти, так і кінноти.

Сто шістдесят легких колісниць, оснащених списами та алебардами Фу-сі для відбиття нічних нападників з переднього краю. Кожна з них несе трьох рицарів "бойових богомолів". "Мистецтво війни" називає їх "ударами грому". Вони використовуються для проникнення в щільні порядки, для ураження як піхоти, так і кінноти.

Залізні Палиці з великими квадратними головками вагою дванадцять цаттів (*1 цатт — 0,6 кг. — X.*) і держакми понад п'ять футів завдовжки, усього їх дванадцять сотень. Називають їх також "Небесними палицями".

Сокира Фу з Великим Руків'ям з восьмидюймовим лезом, вагою вісім цаттів, і держакмом понад п'ять футів завдовжки, дванадцять сотень їх. Також називається "Небесною сокирою Іє".

Також Залізний Чотирикутний Молот, вагою у вісім цаттів, з держакком більше п'яти футів, дванадцять сотень їх. Також називають їх "Небесний молот". Їх використовують для перемоги над піхотою та ордами кінних нападників.

"Летючий Гак", вісім дюймів завдовжки. Вигин гака — п'ять дюймів завдовжки, держак — понад шість футів завдовжки. Їх дванадцять сотень. Кидають у натовп вояків.

Для захисту Три Армії розгортають колісниці Фу-сі, оснащені дерев'яними Богомолами і лезами мечів, кожна двадцять футів у діаметрі, всього сто двадцять колісниць. Їх також називають шево-де-фріз. На відкритій, рівній місцевості піхота може використовувати їх для боротьби з колісницями та кавалерією.

Дерев'яні гостяки, які стирчать із землі приблизно на два фути п'ять дюймів, сто двадцять їх. Застосовуються для ураження піхоти і кінноти, для стрімкої атаки на ворога, а також для перехоплення його відходу.

Короткоосьові Колісниці зі Спицями, які Швидко Обертаються — оснащені списами та алебардами Фу-сі, сто двадцять їх. Були використані Жовтим Імператором для перемоги над Чі Ю. Їх використовують для ураження як піхоти, так і кінноти, для стрімкої атаки на ворога, а також для перехоплення його відходу.

Для вузьких доріг і стежок слід виставити залізні гостряки завширшки вісім дюймів, з гаками заввишки чотири дюйми і держакками понад шість

футів, дванадцять сотень їх. Вони призначені для ураження відступаючої кінноти.

Якщо в темряві ночі ворог раптово піде в атаку і оголені клинки зіткнуться, треба розтягнути на землі сітку і розкласти по обидва боки два кальтропи зі стріловидними наконечниками, з'єднані між собою кальтропами типу "ткачихи". Вістря лез повинні знаходитися на відстані близько двох футів одне від одного. Дванадцять тисяч наборів.

Для бою на відкритих просторах і серед високої трави існує спис із квадратним хвостовиком, стрілоподібний, дванадцять тисяч їх. Ці списи використовуються таким чином, що вони стирчать із землі на один фут п'ять дюймів. Їх використовують для ураження піхоти і кінноти, для стрімкої атаки на ворога, а також для перехоплення його відходу.

На вузьких дорогах, стежках і пересіченій місцевості розстав залізні ланцюги, сто двадцять штук, для знищення піхоти і кінноти, стрімкої атаки на нападників і перехоплення їх відступу.

Для захисту й оборони воріт укріплень — невеликі пересувні щити з прикріпленими наконечниками списів і алебард, дванадцять штук, а також багатострільні арбалети з лебідками для захисту.

Для захисту Трьох Армій є Небесна Сітка та Крапля Тигра, з'єднані між собою ланцюгами, сто двадцять штук. Один ланцюг має п'ятнадцять футів завширшки і вісім футів заввишки. Для колісниць

Фу-сі з прикріпленою до неї Краплею Тигра та лезами мечів, решітка має п'ятнадцять футів завширшки та вісім футів заввишки. П'ятсот десять їх.

Для подолання ровів і канав є Летючий Міст. Одна секція має п'ятнадцять футів завширшки і понад двадцять футів завдовжки. Їх вісім. Нагорі є поворотні лебідки, які розсуваються за допомогою з'єднаних ланцюгів.

Для переходу через великі водойми є Летюча Річка, їх вісім. Вони мають п'ятнадцять футів завширшки і понад двадцять футів завдовжки й розсуваються за допомогою з'єднаних ланцюгів.

Є також Небесний Поплавець із Залізним Богомолем, прямокутний всередині, круглий зовні, чотири фути і більше в діаметрі, оснащений лебідками для посадки. Їх тридцять два. Коли Небесні Поплавці використовуються для розгортання Летючої Річки, щоб перетнути велике озеро, їх називають "Небесним Хуангом", а також "Небесним Човном".

Коли ти перебуваєш в гірських лісах або в дикій місцевості, з'єднай Краплі Тигра, щоб створити обгороджений табір. Використовуй залізні ланцюги довжиною понад двадцять футів, дванадцять сотень комплектів. Також використовуй великі мотузки з кільцями завтовшки чотири дюйми, довжиною понад сорок футів, шістсот їх, мотузки середнього розміру з кільцями, завтовшки два дюйми, довжиною сорок футів або більше, двісті комплектів, і маленькі плетені шнури з кільцями,

довжиною двадцять футів або більше, дванадцять тисяч їх.

Дерев'яні навіси для накриття важких колісниць, що називаються "Небесний Дощ", які з'єднуються між собою зубчастими швами, кожен шириною чотири фути і довжиною більше чотирьох футів, по одному на кожну колісницю. Вони встановлюються за допомогою невеликих залізних жердин.

Для того, щоб рубати дерева, існує Небесна Сокира, яка важить вісім цаттів. Її ручка більше трьох футів завдовжки. Триста їх. Також сапа з лезом шість дюймів завширшки і держакон понад п'ять футів завдовжки, триста їх.

Мідні тарани для биття, більше п'яти футів завдовжки, триста їх.

Орлині кігті з квадратними наконечниками, залізними руків'ями і держаками завдовжки більше семи футів — триста їх.

Вила залізні з квадратним наконечником і руків'ям завдовжки понад сім футів, триста їх.

Вила залізні чотиригранні з подвійним наконечником і держаками завдовжки понад сім футів, триста їх.

Серпи великі для косіння трави та тонких дерев з держаками завдовжки понад сім футів, триста їх.

Великі веслоподібні леза, вагою у вісім цаттів, з держаками понад шість футів завдовжки, триста їх.

Залізні кілки з кільцями, прикріпленими зверху, більше трьох футів завдовжки, триста їх.

Великі молоти для забивання стовпів, вагою п'ять цаттів, з руків'ям понад два фути завдовжки — сто двадцять їх.

Заковані в обладунки воїни, десять тисяч їх. Сильні арбалетники, шість тисяч їх. Алебардники зі щитами — дві тисячі їх. Списоносці зі щитами — дві тисячі їх. Майстри з ремонту наступальних озброєнь та їхнього гостріння — триста їх.

Отже, така загальна кількість, необхідна для кожної категорії при формуванні армії.

Король Ву сказав:

— Я приймаю твої вказівки.

32. Три типи розташування

Король Ву запитав Тай Куна:

— У використанні армії є Небесне розташування, Земне розташування і Людське розташування підрозділів. Що це таке?

Тай Кун відповів:

— Коли ти підпорядковуєшся сонцю і місяцю, зіркам, планетам і руків'ю Великої Ведмедиці — один зліва, один справа, один спереду і один ззаду — це називається Небесним розташуванням.

Коли пагорби і насипи, річки і струмки так само розташовані на твою користь спереду, ззаду, ліворуч і праворуч, це називається Земним розташуванням.

Коли ти використовуєш колісниці та коней, коли ти використовуєш як цивільні, так і військові засоби, це називається Людським розташуванням.

— Чудово, — сказав король Ву.

33. Нагальні битви

Король Ву запитав Тай Куна:

— Якщо ворог оточить нас, перерізавши шляхи нашого наступу і відступу, перервавши наші лінії постачання, що нам робити?

Тай Кун відповів:

— Це найбільш вразливі підрозділи у світі! Якщо ти застосуєш їх блискавично, ти здобудеш перемогу, якщо ти не поспішатимеш з їх застосуванням, ти зазнаєш поразки. У цій ситуації, якщо ти розгорнеш свої війська в бойові штурмові порядки з чотирьох боків, використаєш свої бойові колісниці й доблесну кавалерію, щоб налякати і збити з пантелику їхню армію, і негайно атакуєш їх, ти зможеш прорватися крізь їх шикуння.

Король Ву запитав:

— Після того, як ми вирвалися з оточення, якщо ми хочемо скористатися цим, щоб здобути перемогу, що нам слід робити?

Тай Кун відповів:

— Армія Лівиці повинна терміново нанести удар ліворуч, а армія Правиці повинна терміново нанести удар праворуч. Але не вплутуватися в зтяжні бої з ворогом за якусь одну ділянку дороги. Армія Центру повинна по черзі просуватися то

вперед, то в тил. Навіть якщо ворог чисельно переважає, його генерала можна витіснити.

34. Впевнена втеча

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми завели наші війська вглиб території феодалів, де ворог максимально об'єднався і оточив нас, відрізавши нам дорогу додому і перерізавши наші лінії постачання. Ворог численний і надзвичайно добре забезпечений припасами, а яри та ущелини також міцно утримуються. Ми повинні вибратися, але як?

Тай Кун сказав:

— У справі втечі твоє спорядження — це твій скарб, а відважна боротьба — найголовніше. Якщо ти розвідаєш і дізнаєшся, де ворожа територія порожня і вільна, де немає людей, ти зможеш здійснити впевнену втечу.

Накажи своїм генералам і офіцерам нести Таємничі Темні Знамена і взятися за знаряддя війни. Вимагай, щоб вояки вставили собі в роти дерев'яні кляпи. Вирушай вночі. Сміливі, сильні і швидкі люди, які підуть на ризик, повинні зайняти фронт, щоб зруйнувати укріплення і відкрити прохід для армії. Вправні воїни і сильні арбалетники повинні скласти загін, який залишиться в тилу. Твої слабкі вояки, колісничі та кіннота повинні зайняти середину. Після завершення розгортання повільно просувайся вперед, дуже обережно, щоб не налякати ворога. Бойові атакуючі колісничі Фу-сі

прикривають фронт і тил, а бойові флангові великі криті колісниці захищають лівий та правий фланги.

Якщо ворог буде наляканий, нехай твої хоробрі, сильні, готові до ризику люди завзято атакують і просуваються вперед. Слабші війська, колісниці та кіннота повинні прикривати тил. Твої вправні воїни і сильні арбалетники повинні сховатися в засідці. Якщо ти визначиш, що ворог переслідує тебе, вояки, що знаходяться в засідці, повинні стрімко атакувати його тил. Розпали багато вогнищ, бий у багато барабанів і нападай так, ніби ти виходиш з-під самої землі або падаєш з Небес. Якщо Три Армії битимуться мужньо, ніхто не зможе встояти проти нас!

Король Ву сказав:

— Перед нами лежить велика водойма або широкий рів, або глибока яма, повна води, яку ми хочемо перетнути. Проте у нас немає обладнання, такого як човнів та весел. Ворог має укріплення і вали, які обмежують просування нашої армії і блокують наш відступ. Патрулі постійно пильнують, перевали повністю захищені. Їхні колісниці та кіннота тиснуть на нас спереду, їхні хоробрі вояки атакують нас з тилу. Що ж нам робити?

Тай Кун сказав:

— Великі водойми, широкі рови та глибокі ями, повні води, зазвичай не захищаються ворогом. Якщо ворог і може їх захистити, то його загони, безумовно, будуть нечисленними. У таких ситуаціях слід використовувати Летючу Річку з лебідками, а також Небесний Хуанг, щоб переправити військо.

Наші хоробрі, сильні, вмілі воїни повинні рухатися туди, куди ми вкажемо, кидаючись на ворога, розбиваючи його стрій, б'ючись на смерть.

Перш за все треба спалити обози з провізією і чітко повідомити бійцям, що ті, хто битиметься хоробро, житимуть, а боягузи загинуть. Після того, як вони вирвуться і перейдуть мости, накажи тиловим загонам розпалити велике вогнище, щоб його було видно здалеку. Загони, що наступають, повинні скористатися прикриттям, яке надають трава, дерева, пагорби та яри. Ворожі колісниці та кіннота не наважаться переслідувати їх надто далеко. Використовуючи вогнище як орієнтир, першим, хто вийде, слід наказати просуватися до вогнища, а потім зупинитися, перешикувавшись в атакуючий чотиристоронній стрій. Таким чином, Три Армії будуть завзятими й рішучими, і битимуться мужньо, і ніхто не зможе протистояти нам.

Король Ву сказав:

— Неперевершено!

35. Планування для армії

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми повели військо вглиб території феодалів, де натрапили на глибокі потоки або воду у великих долинах, ярах і ущелинах. Наші Три Армії ще не встигли повністю подолати їх, коли Небеса випускають потік, що призводить до раптового сплеску повені. Тилові частини не можуть підтримувати зв'язок з передовими частинами. У

нас немає обладнання, такого як понтонні мости, і матеріалів, таких як густа трава, щоб зупинити воду. Я хочу закінчити переправу, щоб не дати Трьом Арміям загрузнути в болоті. Що мені робити?

Тай Кун відповів:

— Якщо командувач армії і командувач масами не визначить спочатку свої плани, належне спорядження не буде підготовлено. Якщо його вказівки не є точними й не викликають довіри, офіцери і солдати не навчаться. За таких умов вони не можуть скласти армію короля.

Загалом, коли армія бере участь у великій кампанії, кожен вояк має бути навчений користуватися відповідним спорядженням. Для штурму міської стіни або оточення міста існують укріплені штурмові колісниця, оглядові вози й тарани, а для огляду мурів — "хмарні сходи" та "летючі вежі". Якщо просування Трьох Армій зупиняється, на допомогу приходять бойові штурмові великі колісниця Фу-сі. Для захисту як спереду, так і з тилу, для перекриття доріг і блокування вулиць існують вправні солдати і сильні арбалетники, які захищають два фланги. Якщо ж ти розбиваєш табір або будуєш укріплення, є "Небесна Сіть", "Бойова Крапля", шево-де-фріз та кальтропи.

Вдень піднімись на Хмарну Драбину і подивись вдалину. Підними п'ятиколірні знамена й прапори. Вночі запали десять тисяч вогняних димних смолоскипів, бий у громові барабани, бий у бойові барабани й дзвони, сурми в пронизливій свистки.

Для переправи через рови й канави є Летючі Мости зі встановленими на них лебідками і зубчастими колесами. Для перетину великих водойм є човни, які називаються "Небесний Хуанг" і "Летюча Річка". Для руху супроти хвиль і течії існують плоти "Плавучий Океан" й "Річковий Розділ", що тягнуться на мотузці. Якщо спорядження, яке використовуватиметься Трьома Арміями, повністю готове, які турботи будуть у головнокомандувача?

36. Наближення до кордону

Король Ву запитав Тай Куна:

— І ворог, і наша армія досягли кордону, де ми перебуваємо в очікуванні. Вони можуть наблизитися, і ми також можемо наступати. Позиції обох міцні і стабільні, жодна зі сторін не наважується рухатися першою. Ми хочемо піти вперед і атакувати їх, але вони також можуть піти вперед. Що нам робити?

Тай Кун відповів:

— Розділити армію на три частини. Нехай наші передові загони поглиблюють рови і збільшать висоту валів, але ніхто з воїнів не повинен йти вперед. Слід вивісити прапори і знамена, бити в шкіряні бойові барабани й завершити всі оборонні заходи. Наказати нашому тиловому війську заpastися припасами і провізією так, щоб ворог не дізнався про наші наміри. Потім вислати наші елітні війська, щоб таємно розпочати раптову атаку на їхній центр, вдарити там, де вони не очікують, атакувати там, де

вони не підготовлені. Оскільки ворог не знає нашої справжньої ситуації, він зупиниться і не буде просуватися вперед.

Король Ву запитав:

— Припустімо, що ворог знає нашу справжню ситуацію і розгадав наші плани. Якщо ми рушимо, вони зможуть дізнатися про нас усе. Їхні елітні загони ховаються в густій траві. Вони тіснять нас на вузьких дорогах і атакують там, де їм зручно. Що нам робити?

Тай Кун сказав:

— Нехай авангард щодня йде вперед і провокує сутички з ними, щоб психологічно виснажити їх. Нехай наші старші і слабші вояки тягають хмиз, щоб підняти пил, б'ють у барабани і кричать, ходять туди-сюди — хто ліворуч, хто праворуч, ніколи не наближаючись до ворога ближче, ніж на сотню кроків. Їхній генерал неодмінно втомиться, а його загони злякаються. У такій ситуації ворог не наважиться наступати. Тоді наші наступаючі війська раптово не зупиняться, одні продовжать атакувати їх зсередини, інші — ззовні. Якщо всі наші Три Армії будуть завзято вести битву, ворог неодмінно буде розбитий.

37. Рух і відпочинок

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми завели наші війська вглиб території феодалів і зіткнулися з ворогом. Обидва формування, дивлячись одне на одного, рівні за

чисельністю і силою, і жодне не наважується рушити першим. Я хочу, щоб ворожий генерал злякався, офіцери та солдати розгубилися, бойовий порядок втратив стабільність, резерви хотіли тікати, а ті, що йдуть попереду, постійно озиралися один за одним. Я хочу бити в барабани, здійняти галас і використати його для того, щоб ворог втік. Як нам це зробити?

Тай Кун сказав:

— У такому випадку треба вислати наші війська приблизно на десять лі від ворога і нехай вони сховаються на обох флангах. Слід відправити колісниці і кінноту на відстань близько ста лі і нехай вони розвернуться непоміченими, щоб зайняти позиції, що перетинають їхній фронт і тил. Треба помножити кількість прапорів і знамен, а також збільшити кількість гонгів і барабанів. Коли битва розпочнеться, треба бити в барабани, здійняти галас і закликати своїх людей піднятися всі разом. Ворожий генерал напевно злякається і його підрозділи будуть нажахані. Великі і малі числом не прийдуть один одному на допомогу, вищі і нижчі чини не будуть чекати один одного, і ворог неодмінно буде розбитий.

Король Ву запитав:

— Припустімо, що через стратегічну конфігурацію сил ворога ми не можемо приховати війська на флангах, і більше того, наші колісниці й кіннота не мають можливості переправитися за ними і зайняти позиції як спереду, так і ззаду. Ворог передбачає мої задуми і робить випереджувальні приготування. Наші офіцери і солдати пригнічені,

наші генерали налякані. Якщо ми вступимо в бій, то не здобудемо перемоги. Що тоді?

Тай Кун відповів:

— Це дійсно важке питання. У такому випадку за п'ять днів до початку битви слід вислати віддалені патрулі, щоб спостерігати за їхніми діями і проаналізувати їхнє просування вперед, щоб підготувати засідку й чекати на них. Ми повинні зустріти ворога на смертоносній землі. Треба розкинути наші прапори і знамена на великій відстані, розпорошити наші ряди і шиккування. Ми повинні мчати вперед назустріч ворогові. Після того, як бій розпочався, раптово відступити, безперервно б'ючи в гонги. Відступити приблизно на три лі за межі засідки, потім розвернутися і атакувати. Одночасно повинні з'явитися твої приховані війська. Одні повинні проникнути на фланги, інші атакувати авангард й сторожові позиції в тилу. Якщо Три Армії завзято вступають у бій, ворог неодмінно втече.

Король Ву сказав:

— Чудово.

38. Гонги та барабани

Король Ву запитав Тай Куна:

— Уявімо, що ми повели військо вглиб території феодалів, де зіткнулися з ворогом. Погода стоїть то дуже спекотна, то дуже холодна, і вже десять днів безперервно вдень і вночі ллє дощ. Рови і вали руйнуються, частоколи і барикади не охороняються,

наші патрулі стали недбалими, а офіцери і солдати втратили пильність. Припустімо, ворог прийде вночі. Наші Три Армії виявляться неготовими, а вищі й нижчі чини — розгубленими і дезорганізованими. Що ми повинні робити?

Тай Кун сказав:

— Загалом, для Трьох Армій пильність забезпечує міцність, лінощі призводять до поразки. Накажи нашим вартовим на валах безперервно кидати виклик усім. Нехай всі, хто несе сигнальні прапори, як у таборі, так і за його межами, стежать один за одним, відповідаючи на вказівки один одного зустрічними сигналами, але не дозволяй тепер їм здійснювати ніякого шуму. Всі зусилля мають бути спрямовані назовні.

Три тисячі вояків повинні скласти загін. Проінструктуй і зобов'яжи їх присягою, вимагаючи від кожного з них пильності на своєму посту. Якщо ворог наблизиться, то, побачивши нашу готовність і пильність, неодмінно розвернеться. В результаті їхні сили виснажаться, а дух занепаде. У цей момент вишли наші елітні війська, які підуть за ними і атакують їх.

Король Ву запитав:

— Ворог, знаючи, що ми переслідуюємо його, приховує елітні загони в засідці, вдаючи, що продовжує відступати. Коли ми досягаємо засідки, їхні загони повертають назад, одні атакують нас спереду, інші — з тилу, а треті штурмують наші укріплення. Наші Три Армії налякані і розгублені,

покидають шикування та визначені їм позиції. Що нам робити?

Тай Кун відповів:

— Розділитися на три частини і переслідувати їх, але не виходити за межі їхньої засідки. Коли всі три частини прибудуть, одна з них повинна атакувати спереду і ззаду, а інші повинні прорватися з двох флангів. Віддавай чіткі команди, ретельно вибирай накази. Завзято атакуй, просуваючись вперед, і ворог неодмінно буде розбитий.

39. Перерізані шляхи

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми повели армію вглиб території феодалів, де зіткнулися з ними, після цього кожна сторона зайняла оборонну позицію. Ворог перерізав наші шляхи постачання і зайняв позиції, що перетинають наш фронт і тил. Якщо я хочу вступити з ним у бій, ми не зможемо перемогти, але якщо я хочу утримати наші позиції, ми не зможемо протриматися довго. Що ж нам робити?

Тай Кун відповів:

— Загалом, коли наважуєшся просунути вглиб ворожих територій, необхідно дослідити конфігурацію і стратегічні переваги місцевості та зосередитися на пошуку і покращенні цих переваг. Покладайся на гори, ліси, яри, річки, струмки, хащі та дерева, щоб створити надійну оборону. Ретельно охороняй перевали й мости, а крім того,

переконайся, що ти знаєш переваги, які надають різні міста, селища, пагорби й кургани. Таким чином армія буде міцно укріплена. Ворог не зможе перерізати наші шляхи постачання і не зможе зайняти позиції, що перерізають наш фронт і тил.

Король Ву запитав:

— Припустімо, що після того, як наші Три Армії пройшли через великий ліс або через широке болото і опинилися на рівній, зручній місцевості, через якийсь помилковий або втрачений сигнал наших розвідників ворог зненацька напав на нас. Якщо вступимо з ним у бій, не зможемо перемогти, якщо займемо оборону, вона не буде надійною. Ворог обійшов нас з обох боків і зайняв позиції, що перерізають наш фронт і тил. Три Армії налякані. Що нам слід робити?

Тай Кун відповів:

— Зараз правило командування армією завжди полягає в тому, щоб спочатку відправити розвідників далеко вперед, щоб, коли будеш на відстані двохсот лі від ворога, ти вже знав його місцезнаходження. Якщо стратегічна конфігурація місцевості не вигідна, то використовуй бойові колісниці, щоб сформувати рухомий вал і просуватися вперед. Також створи дві армії тилової охорони — дальню на відстані ста лі, ближню на відстані п'ятдесяти лі. Таким чином, у разі раптової тривоги чи надзвичайної ситуації і фронт, і тил знатимуть про це, і Три Армії завжди зможуть завершити своє розгортання в міцний стрій, ніколи не зазнавши жодних втрат чи шкоди.

— Чудово, — сказав король Ву.

40. Окупація ворожої території

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що після перемоги в битві ми глибоко проникли на територію ворога і окупували його землю. Однак залишаються великі обнесені стінами міста, які неможливо підкорити, а їхня друга армія утримує ущелини і яри, стоячи супроти нас. Ми хочемо напасти на міста і взяти їх в облогу, але я боюся, що їхня друга армія несподівано з'явиться і вдарить на нас. Якщо їхні сили зсередини і зовні об'єднуються, таким чином вони будуть протистояти нам з двох сторін. Наші Три Армії будуть в безладі, вищі й нижчі чини будуть налякані. Що ж нам слід робити?

Тай Кун відповів:

— Взагалі, при нападі на міста й при облозі міст колісниця та кіннота повинні триматися на відстані. Табірні й оборонні підрозділи повинні бути в постійній бойовій готовності, щоб перешкоджати ворогові як всередині, так і зовні. Коли жителі міста будуть позбавлені їжі — ті, що ззовні, не зможуть нічого доставити, — ті, що в межах міських стін, будуть налякані, і їхній генерал неодмінно здасться.

Король Ву сказав:

— Припустімо, що коли постачання припасів до міста буде припинено — зовнішні сили не зможуть нічого доставити — вони таємно домовляться і складуть присягу, розроблять таємні плани, а потім

вночі вийдуть назовні, кинувши всі свої сили на смертельну битву. Частина їхніх колісниць, кінноти та елітного війська атакує нас зсередини, інші — ззовні. Офіцери і солдати розгублені, Три Армії розбиті і в безладі. Що робити?

Тай Кун відповів:

— У цьому випадку ти повинен розділити свої сили на три частини. Уважно оціни конфігурацію місцевості, а потім стратегічно розмісти їх. Ти повинен детально знати розташування другої армії ворога, а також його великих міст і другорядних укріплень. Залиш їм прохід, щоб спонукати їх до втечі. Зверни увагу на всі приготування, не нехтуючи нічим. Ворог буде наляканий, і якщо він не піде в гори чи ліси, то повернеться до великих міст або втече, щоб приєднатися до другої армії. Коли їхні колісниць та кіннота будуть далеко, атакуй їх спереду, не дай їм втекти. Оскільки ті, хто залишився в місті, подумують, що ті, хто вийшов першими, мають прямий шлях до втечі, їхні добре навчені війська і вправні офіцери неодмінно вийдуть вперед, і залишаться лише старі та слабкі. Коли наші колісниць й кіннота глибоко проникнуть на їхню територію, помчать далеко, ніхто з ворожого війська не наважиться наблизитися. Будь обережним, не вступай з ними в бій, просто переріж шляхи їхнього постачання, оточи і забезпеч їх, і ти неодмінно перевершиш їх.

Не підпалюй того, що люди нагромадили, не знищуй їхніх палаців і будинків, не рубай дерев на могилах і вівтарях. Не вбивай тих, хто здається, і не мордуй полонених. Натомість покажи їм

доброзичливість та праведність, даруй їм свою Чесноту щедрості. Нехай їхній народ скаже: "Провина лежить на одній людині". І тоді підкориться вся держава.

— Чудово, — сказав король Ву.

41. Війна пожеж

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми повели наші війська вглиб території феодалів, де натрапили на високу траву і густі зарості, які оточили нашу армію з усіх боків. Три Армії пройшли кілька сотень лі, люди і коні виснажені і зупинилися на відпочинок. Користуючись надзвичайно сухою погодою і сильним вітром, ворог розпалює вогнища з навітряного боку від нас. Їхні колісничі, кіннота та елітні сили надійно сховані в засідці в нашому тилу. Три Армії жахаються, розбігаються в сум'ятті і тікають. Що тут можна вдіяти?

Тай Кун сказав:

— За таких обставин слід використовувати хмарні драбини й літаючі вежі, щоб зазирнути далеко вліво і вправо, ретельно дослідити фронт і тил. Коли ти побачиш, що спалахують пожежі, то розпалюй їх перед нашими військами, поширюючи їх геть від своїх позицій. Також підпалюй пожежі в тилу. Якщо ворог прийде, відведи армію і займи укріплені позиції на випаленій землі, щоб очікувати його наступу. Так само, якщо побачиш, що в тилу з'являється полум'я, треба відійти подалі. Якщо ми займаємо випалену землю з нашими сильними

арбалетниками і вправними вояками, які захищають лівий і правий фланги, ми також можемо піднімати вогонь спереду і ззаду. Таким чином ворог не зможе нам зашкодити.

Король Ву запитав:

— Припустімо, що ворог влаштував пожежі ліворуч і праворуч, а також спереду та ззаду. Дим вкриває нашу армію, в той час як його головні сили з'являються з випаленої землі. Що нам робити?

Тай Кун відповів:

— У цьому випадку, припускаючи, що ти підготував випалену ділянку, розосередь бойові колісничі, щоб утворити бойовий заслін з усіх чотирьох боків, а сильні арбалетники прикривали фланги. Цей спосіб не принесе перемоги, але й не закінчиться поразкою.

42. Порожні укріплення

Король Ву запитав Тай Куна:

— Як я можу дізнатися, укріплення ворога порожні чи зайняті, наступають його сили чи відступають?

Тай Кун відповів:

— Полководець повинен знати Дао Неба вгорі, переваги Землі внизу і людські справи посередині. Ти повинен піднятися високо і дивитися далеко, щоб бачити зміни і пересування ворога. Спостерігай за його укріпленнями, й тоді ти дізнаєшся, порожні вони чи повні. Спостерігай за його офіцерами і

військом, і тоді ти дізнаєшся, чи вони прибувають, чи відходять.

Король Ву запитав:

— Як я це дізнаюся?

Тай Кун сказав:

— Слухай, чи мовчать його барабани, чи дзвони видають якісь звуки. Подивися, чи багато птахів літає над укріпленнями, чи не злякалися вони і не полетіли. Якщо над укріпленнями немає диму, ти напевно знатимеш, що ворог обдурив тебе за допомогою манекенів.

Якщо ворожі війська стрімко відходять — але не дуже далеко — а потім повертаються, не встигши вишикуватися, це означає, що вони занадто швидко виснажують своїх офіцерів і солдатів. Коли вони діють надто швидко, передні і тиллові підрозділи не в змозі підтримувати належний порядок. Коли вони не можуть підтримувати належний порядок, все бойове розташування опиняється в хаосі. За таких обставин швидко відправ армії в атаку. Якщо ти використаєш і невелику силу для удару по великій силі, ворог неодмінно зазнає поразки.

V

ТАЄМНА НАУКА ЛЕОПАРДА

43. Лісова війна

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми завели наші війська вглиб території феодалів, де натрапили на великий ліс, який ділимо з ворогом у бойових діях. Якщо ми займемо оборонну позицію, я хочу, щоб вона була міцною, а якщо ми будемо битися, то щоб перемога була за нами. Як ми повинні вчинити?

Тай Кун сказав:

— Нехай наші Три Армії розділяться на штурмові загони. Слід покращити позиції, які займуть війська, і розмістити лучників та арбалетників зовні, а тих, хто триматиме алебарди зі списами на кінці та щити — всередині. Слід вирубати і розчистити траву й дерева, а також значно розширити проходи, щоб полегшити наше розгортання на місці битви. Треба високо підняти наші знамена і прапори та ретельно підбадьорювати Три Армії, не даючи ворогу дізнатися про нашу справжню ситуацію. Це називається "Лісова війна".

Метод лісової війни полягає в тому, щоб вишикувати списоносців і алебардників у загони по

п'ять вояків. Якщо ліс негустий, для підтримки можна використовувати кавалерію. Бойові колісниці займатимуть фронт. При нагоді вони битимуться, а коли не буде нагоди — утримуватимуться від бою. Там, де в лісі є численні яри й ущелини, необхідно розташувати війська в штурмовому порядку, щоб бути готовими як спереду, так і з тилу. Якщо Три Армії негайно атакують, навіть якщо ворог численний, його можна відігнати. Вояки повинні битися і відпочивати по черзі, кожен у своєму загоні. Це основна концепція Лісової Війни.

44. Вибухова війна

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що передові сили ворога проникли вглиб нашої території і широко розійшлися, окупувавши нашу землю і відігнавши нашу худобу і коней. Потім їхні Три Армії масово прибули і відтіснили нас за стіни нашого міста. Наші офіцери й солдати страшенно налякані, наші люди перебувають у неволі, будучи захопленими ворогом. Якщо ми зайmemo оборонну позицію, я хочу, щоб вона була міцною, або якщо ми будемо битися, щоб ми перемогли. Що нам слід робити?

Тай Кун відповів:

— Ворога в таких ситуаціях називають "Вибуховою Силою". Їхні воли і коні напевно не будуть нагодовані, їхні офіцери й солдати порушать шляхи постачання, здійснивши раптовий випад і просунувшись уперед. Накажи нашим віддаленим містам та іншим арміям відібрати своїх елітних

солдатів і терміново завдати удару в тил. Уважно вивчи календар, бо ми повинні об'єднатися в безмісячну ніч. Три Армії повинні завзято битися, бо тоді, незважаючи на численність ворога, їхнього генерала можна буде захопити в полон.

Король Ву сказав:

— Припустімо, що ворог розділить свої сили на три або чотири частини — одні битимуться з нами і займуть нашу територію, інші зупиняться, щоб зігнати наших волів і коней. Їхнє головне військо прибуло ще не повністю, але швидкі нападники вже потіснили нас під міськими стінами. Тому наші Три Армії страшенно налякані. Що ж нам робити?

Тай Кун сказав:

— Уважно спостерігай за ворогами. До того, як вони всі прибудуть, підготуйся і очікуй їх. Вийди приблизно на чотири лі від стін і побудуй укріплення, розставивши в належному порядку наші гонги і барабани, прапори і знамена. Інші наші війська сформують загін для засідки. На вершину укріплень слід відправити велику кількість сильних арбалетників. Через кожні сто кроків встановити "вибухові ворота", за якими розмістити шево-де-фріз. Наші колісники і кіннота повинні бути зовні, а наші хоробрі, сильні, завзяті бійці повинні бути захищені в цій зовнішній зоні. Якщо ворог наблизиться до нас, нехай наші легкоозброєні піхотинці вступлять з ним у бій, а потім імітують відступ. Нехай війська на вершині міської стіни вивішують прапори і знамена та б'ють у бойові барабани, завершуючи всі приготування до оборони міста. Ворог буде вважати, що ми збираємося

захищати стіну, і неодмінно атакуватиме її знизу. Тоді слід випустити війська, що залягли в засідці — одні для штурму зсередини, інші — для удару ззовні. Потім Три Армії повинні негайно перейти в наступ — одні атакуватимуть фронт, інші — тил. Навіть їхні найхоробріші вояки не зможуть битися, а найспритніші не встигнуть втекти. Це називається "Вибуховою Війною". Хоча вороги чисельно переважають, вони неодмінно втечуть.

— Чудово, — сказав король Ву.

45. Сильний ворог

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми повели військо вглиб території феодалів, поки не зіткнулися з ворожими штурмовими силами. Ворог численний, а нас мало. Ворог сильний, а ми слабкі. Ворог наближається вночі — одні його загони атакують зліва, інші — справа. Три Армії тремтять. Ми хочемо перемогти, якщо вирішимо битися, і бути сильними, якщо вирішимо займати оборонну позицію. Як нам слід діяти?

Тай Кун відповів:

— У цьому випадку ми називаємо їх "Тремтячими Нападниками". Вигідніше вийти і битися, ти не можеш оборонятися. Відбери досвідчених воїнів і сильних арбалетників разом з колісницями і кавалерією, щоб сформувати правий і лівий фланги. Потім терміново завдай удару по його передових силах, швидко атакуючи також і тил. Одні повинні вдарити ззовні, інші — зсередини. Їхні

загони неодмінно будуть розгублені, їхні генерали налякані.

Король Ву запитав:

— Припустімо, що ворог заблокував наші передові частини на деякій відстані і завзято атакує наш тил. Він розбив наші елітні війська і відрізав наших досвідчених воїнів. Наші сили всередині та ззовні не можуть контактувати одні з одними. Три Армії в безладі, всі розбігаються розбиті. Офіцери і солдати не хочуть воювати, генерали і командири не хочуть захищатися. Що нам слід робити?

Тай Кун відповів:

— Твоє питання є показовим, мій королю! Тобі слід чітко віддавати накази і уважно стежити за їх виконанням. Тобі слід виставити вперед свої хоробрі, міцні загони, які готові протистояти небезпеці — кожен вояк зі смолоскипом, на кожних двох — барабан. Ти маєш знати розташування ворога, а потім завдати удару як зсередини, так і ззовні. Коли всі наші таємні сигнали будуть передані, накажи їм загасити смолоскипи і припинити бити в усі барабани. Загони всередині і ззовні повинні відгукуватися одні до одних, кожен у відповідний час. Коли наші Три Армії терміново атакують, ворог неодмінно буде розбитий і переможений.

— Чудово, — сказав король Ву.

46. Запеклий ворог

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми повели військо вглиб території феодалів, де раптово зіткнулися з войовничим, переважаючим нас чисельно ворогом. Якщо його бойові колісничі і відважна кіннота атакують наші лівий і правий фланги, і наші Три Армії настільки похитнуться, що їх втеча стане нестримною, що мені робити?

Тай Кун відповів:

— У цій ситуації ти маєш те, що називається розгромленою армією. Ті, хто вміло використовує свої сили, здобудуть перемогу. Ті, хто не вміє, загинуть.

Король Ву запитав:

— Що ж робити?

Тай Кун відповів:

— Нехай наші найвправніші воїни і найсильніші арбалетники разом з бойовими колісничцями і доблесною кіннотою сховаються по обидва боки шляху відступу, приблизно на три лі попереду і позаду наших основних сил. Коли ворог переслідуватиме нас, слід розпочати одночасну атаку на колісничцях і кіннотою з обох боків. За таких обставин ворог втратить лад, а наші воїни, що тікатимуть, зупиняться самі.

Король Ву продовжував:

— Припустімо, що ворожі колісничі і кіннота стоять прямо навпроти наших, але ворог численний, а ми незначні, ворог сильний, а ми слабкі. Їхній рух дисциплінований і енергійний, а наші формування не в змозі їм протистояти. Що нам слід робити?

Тай Кун відповів:

— Треба відібрати наших вправних воїнів і сильних арбалетників, нехай вони заляжуть у засідці з обох боків, а колісниця і кіннота вишикуються в суцільний стрій та займуть позицію. Коли ворог пройде повз наші приховані сили, арбалетники повинні відкрити масований вогонь по його флангах. Потім колісниця, кіннота і досвідчені воїни повинні негайно атакувати їхнє військо — одні атакують спереду, інші — з тилу. Навіть якщо ворог численний, він неодмінно втече.

— Чудово, — сказав король Ву.

47. Формування Ворона і Хмари в горах

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми повели військо вглиб території феодалів, де натрапили на високі гори з великими пласкими скелями, увінчаних численними піками, позбавленими трави і дерев. З усіх чотирьох боків нас оточує ворог. Наші Три Армії налякані, офіцери й солдати розгублені. Я хочу стати твердо, якщо ми вирішимо захищати нашу позицію, і перемогти, якщо ми будемо битися. Що нам слід робити?

Тай Кун відповів:

— Щоразу, коли Три Армії займають висоту гори, вони потрапляють у пастку стосовно ворога на вершині гори. Коли вони утримують позиції під горою, то потрапляють у тенета щодо сил, які стоять над ними. Якщо ти вже зайняв вершину гори,

то повинен підготувати Формування Ворона і Хмари. Формування Ворона і Хмари слід готувати на обох сторонах гори — на стороні інь і на стороні янь. Одні хай стануть табором на стороні інь, інші — на стороні янь. Ті, що займають сторону янь, повинні підготуватися до нападу з боку інь. Ті, що займають сторону інь, повинні готуватися супроти нападу з боку янь. Ті, що займають лівий бік гори, повинні готуватися супроти правого боку. Ті, що правий — супроти лівого. Скрізь, де ворог може піднятися на гору, твої війська повинні встановити зовнішні заслони. Якщо через долину проходять дороги, перекрий їх своїми бойовими колісницями. Високо підніми свої прапори і знамена. Будь обережним, командуючи Трьома Арміями, не дозволяй ворогові дізнатися про твою справжню ситуацію. Це називається також "гірська стіна".

Після того, як твої лінії встановлені, офіцери і солдати розставлені, інструкції і накази вже видані, а тактика — як традиційна, так і нетрадиційна — спланована, розгорни свій штурмовий стрій по зовнішньому периметру гори і змусь воїнів покращити позиції, які вони займають. Після цього слід розділити колісницю і кавалерію на Формування Ворона і Хмари. Коли твої Три Армії негайно атакують ворога, незважаючи на його численність, їхній генерал може бути захоплений у полон.

48. Формування Ворона і Хмари на болотах

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми повели військо вглиб території феодалів, де ми зіткнулися з ворогом через річку. Ворог добре озброєний і численний, ми виснажені і малочисельні. Якщо ми перейдемо воду для здійснення атаки, то не зможемо наступати, а якщо ми хочемо вистояти, то наших припасів надто мало. Ми отаборилися на солоній землі. Ні в якому напрямку немає міст, а тим більше трави чи дерев. Три Армії не можуть нічого грабувати, а воли і коні не мають ні корму, ні місця для пасовиська. Що ж нам робити?

Тай Кун сказав:

— Три Армії не підготовлені, воли і коні не мають що їсти, офіцери і солдати не мають припасів. У цій ситуації треба знайти можливість обдурити ворога і швидко втекти, влаштувавши засідки у себе в тилу.

Король Ву сказав:

— Ворога не можна обдурити. Мої офіцери і війська розгублені. Ворог зайняв позиції, що перерізають наш фронт і тил. Наші Три Армії розбиті і втікають. Що тоді?

Тай Кун відповів:

— Коли ти шукаєш шлях до втечі, золото і нефрит мають важливе значення. Ти повинен отримати розвідувальні дані від ворожих посланців. У цьому випадку розум і скритність — твої скарби.

Король Ву сказав:

— Припустімо, що ворог знає, що я розставив засідки, тому їхня головна армія не бажає переходити річку. Тоді генерал їхньої другої армії відокремлює деякі підрозділи і посиляє їх форсувати річку. Мої Три Армії страшенно налякані. Що я повинен робити?

Тай Кун сказав:

— У цій ситуації розділи свої сили на штурмові загони, і нехай вони покращують свої позиції. Зачекай, поки всі загони ворога вийдуть назовні, а потім виведи свої приховані війська, стрімко вдаривши ворогу в тил. Нехай твої сильні арбалетники з обох боків стріляють у лівий і правий фланги ворога. Розділи колісниці та кінноту на Формування Ворона та Хмари, розташували їх спереду та ззаду. Потім твої Три Армії повинні завзято натиснути на ворога. Коли ворог побачить, що ми б'ємося, його головні сили неодмінно форсують річку і підуть у наступ. Тоді виведи війська із засідки, негайно вдаривши їм у тил. Колісниці й кіннота повинні атакувати зліва і справа. Хоч ворог і численний, але його можна відігнати.

Загалом, найголовніше у застосуванні військ полягає в тому, що коли ворог наближається до тебе, щоб вступити в бій, ти повинен розгорнути свої штурмові загони і дати їм змогу покращити свої позиції. Після цього розділи свої колісниці й кавалерію на Формування Ворона і Хмари. Це нетрадиційний підхід до використання твоїх військ. Те, що називається Формуванням Ворона і Хмари, схоже на вороння, яке розлітається, і хмари, які

збираються разом. Їхні зміни і трансформації нескінченні.

— Чудово, — сказав король Ву.

49. Мало і багато

Король Ву запитав Тай Куна:

— Якщо я хочу напасти на велику кількість, маючи лише небагатьох, напасти на сильних, маючи слабких, що мені робити?

Тай Кун відповів:

— Якщо ти хочеш напасти на велику кількість, маючи небагатьох, ти повинен зробити це на заході сонця, влаштувавши засідку у високій траві, затиснувши їх на вузькій дорозі. Щоб напасти на сильних слабкими треба заручитися підтримкою сильної держави і допомогою сусідніх держав.

Король Ву запитав:

— У нас немає місцевості з високою травою, а тим більше немає вузьких доріг. Ворог вже прийшов, ми не можемо чекати заходу сонця. Я не маю підтримки жодної сильної держави, а тим більше допомоги від сусідніх держав. Що ж тоді?

Тай Кун відповів:

— Ти повинен розставити хибні заслони і фальшиві приманки, щоб ошукати і збити з пантелику їхнього генерала. Змінити його шлях так, щоб він був змушений проходити через високу траву. Зроби його шлях довгим, щоб можна було запланувати битву на заході сонця. Коли його передові частини ще не закінчили переправу через

воду, а задні ще не досягли табору, виведи наші приховані війська, завдавши сильного удару по його правому і лівому флангах, в той час, як твої колісничі й кіннота посіють хаос серед його передніх і задніх підрозділів. Навіть якщо ворог численний, він неодмінно втече.

Щоб прислужитися правителю великої держави, здобути покiрність офіцерів сусідніх держав, роби свої подарунки для них щедрими і розмовляй з ними надзвичайно шанобливо. Так ти здобудеш підтримку сильної держави і допомогу сусідніх держав.

— Чудово, — сказав король Ву.

50. Розділені долини

Король Ву запитав Тай Куна:

— Припустімо, що ми повели військо вглиб території феодалів, де зустріли ворога посеред крутої долини. Зліва від мене — гори, справа — вода. У ворога — гори праворуч, вода ліворуч. Його загони ділять з нами долину і протистоять нам. Якщо ми вирішимо захищати наші позиції, я хочу бути міцним — і перемогти, якщо ми захочемо битися. Як ми повинні діяти?

Тай Кун сказав:

— Якщо ти займаєш лівий схил гори, ти повинен негайно підготуватися до нападу з правого боку. Якщо ти займаєш правий бік гори, то повинен негайно підготуватися до нападу з лівого боку. Якщо в долині є велика річка, але у тебе немає човнів і

весел, ти повинен використати Небесний Хуанг, щоб переправити Три Армії через неї. Ті, хто переправився, повинні значно розширити дорогу, щоб поліпшити твої бойові позиції. Використовуй бойові штурмові колісниці спереду і ззаду, розстав у шеренги своїх сильних арбалетників і зміцни всі свої лінії і порядки. Штурмовими колісницями перекрий всі перехрестя доріг і вїзди в долину. Встанови свої прапори на височині. Ця позиція називається "Армійська Цитадель".

Загалом, метод ведення війни в долині полягає в тому, що Бойові Штурмові Колісниці йдуть в авангарді, а Великі Прикриті Колісниці діють як захисна сила. Твої вправні воїни і сильні арбалетники повинні прикривати лівий і правий фланги. Три тисячі воїнів складуть один загін, який повинен бути розгорнутий в штурмовий стрій. Покращуй позиції, які займають солдати. Після цього Армія Лівиці повинна наступати ліворуч, Армія Правиці — праворуч, а Армія Центру — вперед — всі разом, атакуючи і просуваючись уперед. Ті, хто вже бився, повинні повернутися на вихідні позиції своїх загонів, загони повинні битися і відпочивати по черзі, поки ти не здобудеш перемогу.

— Чудово, — сказав король Ву.

VI

ТАЄМНА НАУКА СОБАКИ

51. Розсіювання та збирання

Король Ву запитав Тай Куна:

— Якщо король, очолюючи військо, розпустив Три Армії в різні місця і хоче, щоб вони зібралися в певний час для битви, як він повинен підтримувати їх обіцянками, нагородами і покараннями, щоб досягти цієї мети?

Тай Кун сказав:

— Загалом, спосіб використання людей військових, тобто вояків Трьох Армій, повинен полягати в тому, щоб вони змінювали один одного, розділяючись і збираючись разом. Спочатку командуючий генерал повинен визначити місце і день битви, потім видати генералам і командирам докладні директиви і настанови щодо часу, вказуючи, чи потрібно атакувати міста, чи брати їх в облогу, і де кожен з них повинен зібратись. Він повинен чітко проінструктувати їх про день битви з точністю до чверті години за водяним годинником. Потім головнокомандувач повинен розбити свій табір, вишикувати бойові порядки, поставити гномон та головну браму, розчистити дорогу і чекати. Коли всі генерали і командири прибудуть,

слід порівняти час їхнього прибуття із призначеним часом. Ті, хто прибув раніше призначеного часу, повинні бути винагороджені. Ті, хто прибув пізніше, повинні бути страчені. Таким чином і близькі, й далекі будуть поспішати зібратися, і Три Армії прибудуть разом, об'єднавши свої сили, щоб вступити в бій.

52. Військовий авангард

Король Ву запитав Тай Куна:

— Взагалі, при використанні армії важливо мати бойові колісниці, хоробру кавалерію, першу штурмову хвилю, добірний авангард, а відтак — можливість завдати удару по ворогу. В яких ситуаціях ми можемо завдати удару?

Тай Кун відповів:

— Той, хто хоче завдати удару, повинен ретельно вивчити і дослідити чотирнадцять змін у ворога. Коли будь-яка з цих змін стає помітною, атакуй, бо ворог неодмінно буде переможений.

Король Ву запитав:

— Чи можу почути про ці чотирнадцять змін?

Тай Кун сказав:

- Коли ворог почав збиратися, його можна атакувати.
- Коли люди й коні ще не нагодовані, його можна атакувати.
- Коли сезонні або погодні умови несприятливі для нього, його можна атакувати.

- Коли він не забезпечив собі гарну місцевість, його можна атакувати.
- Коли він втікає, його можна атакувати.
- Коли він не пильний, його можна атакувати.
- Коли він втомлений і виснажений, його можна атакувати.
- Коли генерала немає серед офіцерів і солдатів, його можна атакувати.
- Коли він подорожує довгими дорогами, його можна атакувати.
- Коли він форсує річки, його можна атакувати.
- Коли його підрозділи не мають вільного часу, його можна атакувати.
- Коли він стикається з труднощами при подоланні стрімких ярів або перебуває на вузьких дорогах, його можна атакувати.
- Коли його бойовий стрій безладний, його можна атакувати.
- Коли він наляканий, його можна атакувати.

53. Відбір воїнів

Король Ву запитав Тай Куна:

— Яким є Тао для відбору воїнів?

Тай Кун відповів:

- В армії будуть люди з великою відвагою і силою, які бажають померти і навіть отримують задоволення від поранень. Їх слід

зібрати в окремий загін і назвати "Воїни, що Ризикують Голим Клинком".

- Тих, хто має люте чі, хто міцний і мужній, сильний і запальний, слід зібрати в окремий загін і назвати "Воїнами, які Пробиваються крізь Шеренги".
- Тих, хто має видатну зовнішність, хто носить довгі мечі і рухається розміреним кроком у доброму порядку, слід зібрати в окремий загін і назвати "Хоробрими, Елітними Воїнами".
- Тих, хто вміє добре стрибати, розпрямляти залізні гаки, могутніх, що мають велику силу, можуть розкидати і розбивати гонги і барабани, знищувати прапори і знамена, слід зібрати в окремий загін і назвати "Воїнами Мужності й Сили".
- Тих, хто може підніматися на висоти і долати великі відстані, хто легкий на ходу й чудово бігає, слід зібрати в окремий загін і назвати "Воїнами Наступаючої Армії".
- Тих, хто, служачи правителю, втратив свій авторитет і хоче знову продемонструвати свої достоїнства, слід зібрати в окремий загін і назвати "Воїнами, що Б'ються на Смерть".
- Тих, хто є родичами вбитих генералів, синами або братами генералів, хто хоче помститися за їхню смерть, слід зібрати в окремий загін і назвати "Воїнами, які Розлючені до Смерті".
- Тих, хто принижені, бідні й озлоблені, хто хоче задовольнити свої бажання, слід зібрати в

окремий загін і назвати "Воїнами, що Готові на Смерть".

- Тих, хто є прийомними синами і рабами, хто хоче приховати своє минуле і досягти слави, слід зібрати в окремий загін і назвати "Підбурюваними Зневіреними".
- Тих, хто був ув'язнений, а потім звільнений від тілесних покарань, хто хоче втекти від ганьби, слід зібрати в окремий загін і назвати "Воїнами, яким Щастить Бути Використаними".
- Тих, хто поєднує в собі майстерність і техніку, хто може переносити великі вантажі на значні відстані, слід зібрати в окремий загін і назвати "Воїнами, що Чекають Наказу".

Це добірні воїни армії. Не можна нехтувати їхньою перевіркою.

54. Навчальний бій

Король Ву запитав Тай Куна:

— Коли ми збираємо людей Трьох Армій і хочемо, щоб офіцери і солдати опанували Шлях навчального бою та практикувалися в ньому, як нам слід діяти?

Тай Кун відповів:

— Для того, щоб керувати Трьома Арміями, ти повинен мати обмеження для гонгів і барабанів, за допомогою яких віддаються накази і збираються офіцери та солдати. Генерали повинні чітко інструктувати командирів і офіцерів, пояснюючи накази тричі — таким чином навчаючи їх

використанню зброї, мобілізації і зупинці, і все це повинно відповідати методиці зміни прапорів і сигнальних знамен.

Таким чином, під орудобю командирів і офіцерів один вояк, який закінчив вивчення бойових інструкцій, передасть їх десятьом воякам. Десять вояків, які завершили вивчення бойових інструкцій, передадуть їх ста воякам. Сто вояків, які завершили вивчення бойових інструкцій, поширять їх на тисячу вояків. Тисяча вояків, які завершили вивчення бойових інструкцій, поширять їх на десять тисяч вояків. Десять тисяч вояків, які завершили вивчення бойових інструкцій, поширять їх на маси Трьох Армій.

Коли методи ведення повномасштабної війни будуть успішно засвоєні, вони будуть поширені на мільйонні маси. Таким чином ти зможеш створити Велику Армію і утвердити свою велич в усій державі.

— Чудово, — сказав король Ву.

55. Рівні сили

Король Ву запитав Тай Куна:

— Коли колісниця і піхота вступають у бій, одна колісниця відповідає скільком піхотинцям? Скільки піхотинців відповідає одній колісниці? Коли кавалерія і піхота вступають у бій, один кавалерист відповідає скільком піхотинцям? Скільки піхотинців відповідає одному кавалеристу? Коли в битві беруть участь колісниця та кавалерія, одна колісниця відповідає скільком кавалеристам? Скільки кавалеристів відповідає одній колісниці?

Тай Кун сказав:

— Колісниці — це пір'я і крила війська, засіб прориву крізь щільні лави, натиску на сильного ворога і відрізання йому шляху до втечі. Кіннота — це спостерігачі армійського корпусу, засіб переслідування розбитого війська, перерізання шляхів постачання, нанесення ударів по маневрених підрозділах.

Таким чином, коли колісниці і кіннота не беруть участі в бою з ворогом, один кавалерист не в змозі дорівнювати пішому воїну. Однак після того, як маси Трьох Армій вишикуються супроти ворога, при битві на рівнинній місцевості діє правило, що одна колісниця дорівнює вісімдесяти піхотинцям, а вісімдесят піхотинців дорівнюють одній колісниці. Один кавалерист прирівнюється до восьми піхотинців, вісім піхотинців прирівнюються до одного кавалериста. Одна колісниця прирівнюється до десяти кавалеристів, десять кавалеристів прирівнюються до однієї колісниці.

Правило для бою на пересіченій місцевості таке: одна колісниця прирівнюється до сорока піхотинців, а сорок піхотинців прирівнюються до однієї колісниці. Один кавалерист прирівнюється до чотирьох піхотинців, чотири піхотинці прирівнюються до одного кавалериста. Одна колісниця прирівнюється до шести кавалеристів, шість кавалеристів прирівнюються до однієї колісниці.

Зараз колісниці і кавалерія — це бойова зброя армії. Десять колісниць можуть перемогти тисячу людей, сто колісниць можуть перемогти десять

тисяч людей. Десять кавалеристів можуть прогнати сто людей, а сто кавалеристів можуть прогнати тисячу людей. Це приблизні цифри.

Король Ву запитав:

— Яка має бути чисельність офіцерів колісниць і кавалерії та їхніх підрозділів?

Тай Кун відповів:

— Для колісниць — один командир на п'ять колісниць, капітан на п'ятнадцять, командувач на п'ятдесят, а генерал на сто колісниць.

Для бою на рівнинній місцевості п'ять колісниць складають одну лінію. Лінії стоять на відстані сорока кроків одна від одної, колісниці зліва направо на відстані десяти кроків, а загони — на відстані шістдесяти кроків один від одного. На пересіченій місцевості колісниці повинні рухатися по дорогах, десять колісниць складають роту, а двадцять — полк. Дистанція спереду і ззаду повинна бути двадцять кроків, зліва направо — шість кроків, а відстань між загонами — тридцять шість кроків. На п'ять колісниць — один командир. Якщо вони наважаться відхилитися від дороги більш ніж на лі в будь-якому напрямку, вони повинні повернутися на початковий шлях.

Щодо кількості офіцерів у кавалерії: командир на п'ять осіб, капітан на десять, командувач на сто, генерал на двісті.

Правило для бою на рівнинній місцевості: п'ять кавалеристів утворюють одну лінію, причому спереду і ззаду їхні лінії повинні бути розділені

двадцятьма кроками, зліва направо — чотирма кроками, а між загонами — п'ятдесят кроків.

На пересіченій місцевості — спереду назад — десять кроків, зліва направо — два кроки, між загонами — двадцять п'ять кроків. Тридцять кавалеристів складають роту, шістдесят — полк. На десять кавалеристів припадає один капітан. У бою вони не повинні віддалятися більше, ніж на сто кроків, після чого повинні зробити коло і повернутися на вихідні позиції.

— Чудово, — сказав король Ву.

56. Вояки на бойових колісницях

Король Ву запитав Тай Куна:

— Як відбирати воїнів для колісниць?

Тай Кун відповів:

— Правило відбору воїнів для колісниць полягає в тому, щоб добирати чоловіків віком до сорока років, зростом сім футів п'ять дюймів або вище, які мають такі здібності до бігу, що можуть наздогнати коня в галопі, підбігти до нього, сісти на нього і проїхати на ньому вперед і назад, вліво і вправо, під гору і вниз, по колу. Вони повинні вміти швидко згортати прапори і знамена та мати силу, щоб повністю натягнути восьмипікульний (*пікул = 60 кг*) арбалет. Вони повинні вправлятися у стрільбі вперед і назад, вліво і вправо, доки не стануть досконало вправними. Їх називають "Воїнами Бойових Колісниць". Ти не повинен скупитися на них.

57. Бойові кавалеристи

Король Ву запитав Тай Куна:

— Як ти відбираєш воїнів для кавалерії?

Тай Кун відповів:

— Правило відбору воїнів до кавалерії полягає в тому, щоб брати тих, кому менше сорока років, хто має зріст не менше семи футів і п'яти дюймів, хто сильний і швидкий, хто перевершує середні показники. Людей, які, скачучи на коні, можуть повністю натягувати лук і стріляти. Людей, які можуть скакати галопом вперед і назад, вліво і вправо, і по колу, як наступаючи, так і відступаючи. Людей, які можуть перестрибувати через рови і канави, підніматися на пагорби і кургани, скакати через вузькі місця, перетинати великі болота і мчати на сильного ворога, викликаючи хаос у його рядах. Їх називають "Бойовими Кавалеристами". Ти не повинен скупитися на них.

58. Бойові колісниця

Король Ву запитав Тай Куна:

— А як щодо бойових колісниць?

Тай Кун відповів:

— Піхота цінує знання змін і руху, колісниця цінують знання конфігурації місцевості, кавалерія цінує знання бічних доріг і нетрадиційного Шляху. Таким чином, ці Три Армії мають однакову назву, але їхнє призначення різниться.

Загалом, у битвах колісниць є десять типів місцевості, на якій можлива загибель, і вісім, на якій можна досягти перемоги.

Король Ву запитав:

— Як виглядають ці десять смертельних місцевостей?

Тай Кун відповів:

— Ось вони.

- Якщо після наступу немає можливості відступити, то це фатальна місцевість для колісниць.
- Проходження вузьких ущелин для переслідування ворога протягом певної відстані — це місцевість, яка виснажить колісницю.
- Коли земля робить просування вперед легким, а назад — підступним, це місцевість, яка створить труднощі для колісниць.
- Проникнення у вузькі та важкодоступні місця, з яких буде важко втекти, — це місцевість, на якій колісницю можуть бути відрізані.
- Якщо земля провалюється, западає, вона болотиста, з чорним багном, що прилипає до всього, то це місцевість, яка буде важкою для використання колісниць.
- Ліворуч — кручі, а праворуч — полога, з високими курганами і гострими пагорбами. Ця місцевість не підходить для використання колісниць.

- Пишна трава вкриває поля і всюди є глибокі, повноводні річки. Це місцевість, яка ускладнює використання колісниць.
- Коли колісниць мало, земля рівнинна і не треба стикатися з ворожою піхотою, то це місцевість, на якій колісници можуть бути розбиті.
- Ззаду — наповнені водою яри і рови, ліворуч — глибока вода, праворуч — круті пагорби. Це місцевість, на якій знищують колісници.
- Дощ ллє вдень і вночі вже більше десяти днів безперервно. Дороги зруйновані так, що неможливо ні просуватися вперед, ні відступати. Це місцевість, яка потопить колісници.

Ці десять місцевостей — смертельні для колісниць. Тому вони є шляхом, через який дурний полководець потрапить у полон, а мудрий полководець зможе втекти.

Король Ву запитав:

— А як щодо восьми умов ландшафту, які призводять до перемоги?

Тай Кун відповів:

— Ось вони:

- Коли ворожі лави — передні і задні — ще не згуртовані, слід атакувати їх.
- Коли їхні прапори і знамена в безладі, їхні люди і коні часто змінюють свої позиції, тоді вдар на них.

- Коли частина їхніх офіцерів і солдатів наступає, а частина відступає, коли одні рухаються ліворуч, а інші праворуч, тоді вдар на них.
- Коли їхній бойовий порядок не є ще міцним, коли їхні офіцери і воїни озираються один на одного, тоді вдар на них.
- Коли вони, наступаючи, здаються сповненими сумнівів, а відступаючи, налякані, — вдар на них.
- Коли Три Армії ворога раптом злякаються і в них підніметься велике сум'яття, тоді вдар на них.
- Коли ведеш битву на рівнинній місцевості й настали сутінки і ти не можеш вийти з бою, тоді вдар на них.
- Коли після далекого походу в сутінках вони стають табором і їхні Три Армії налякані, — вдар в них.

Ці вісім можливостей складають умови, за яких колісниці принесуть перемогу.

Якщо генерал чітко усвідомлює ці десять згубних умов і вісім переможних можливостей, то навіть якщо ворог оточить його з усіх боків — атакуючи тисячею колісниць і десятьма тисячами кінноти, — він зможе мчати вперед і мчати в сторони й у десяти тисячах битв незмінно здобувати перемогу.

— Чудово, — сказав король Ву.

59. Кавалерія в бою

Король Ву запитав Тай Куна:

— Як нам слід використовувати кавалерію в бою?

Тай Кун відповів:

— Для кавалерії є десять ситуацій, які можуть привести до перемоги, і дев'ять, які призведуть до поразки.

Король Ву запитав:

— Які ці десять ситуацій, що можуть призвести до перемоги?

Тай Кун відповів:

— Ось вони:

- Коли ворог тільки з'являється, а його стрій і дислокація ще не визначені, фронт і тил ще не з'єднані, тоді нанеси удар по його передньому заgonу кавалерії, атакуй лівий і правий фланги. Ворог неодмінно втече.
- Коли ворожі лави і розташування добре впорядковані й міцні, а їхні офіцери і солдати хочуть битися, наша кавалерія повинна обійти їх з флангу, але не відходити далеко. Одні повинні атакувати з флангів, інші спереду. Їх швидкість повинна бути як вітер, їх вибуховість — як грім, щоб денне світло стало таким же туманним, як сутінки. Кілька разів слід змінити наші прапори і знамена, а також змінити форму. Тоді їхню армію можна буде перемогти.

- Коли ворожі лави й позиції німці, а їхні офіцери і солдати не будуть битися, тисни на них і спереду, і ззаду, роби раптові удари зліва і справа. Заходь з флангу і нанось удари, і ворог неодмінно злякається.
- Коли на заході сонця ворог хоче повернутися в табір, а його Три Армії налякані, якщо ми зможемо обійти їх з обох боків, то слід негайно вдарити в тил, натиснувши на вхід до їхніх укріплень, не даючи їм можливості зайти всередину. Ворог неодмінно буде розбитий.
- Коли ворог, хоч і не має переваг у вигляді ярів і балок для забезпечення своєї оборони, але проник глибоко й широко на віддалені території, якщо ми переріжемо йому шляхи постачання, він неодмінно голодуватиме.
- Коли земля рівнинна і відкрита, і ми бачимо ворожу кінноту, що наближається з усіх чотирьох боків, якщо ми вдаримо на них колісницями й кавалерією, у них неодмінно вчиниться безлад.
- Коли ворог тікає, а його офіцери і підрозділи розбігаються у хаосі, якщо частина нашої кавалерії обійде його з обох боків, а інша заступить йому шлях спереду і ззаду, то їхнього генерала можна буде захопити в полон.
- Коли в сутінках ворог повертає назад, в той час як його солдати надзвичайно численні, його лінії і розташування неодмінно стануть невпорядкованими. Ми повинні вишикувати нашу кавалерію у загони по десять і полки по

сто, згрупувати колісниці в загони по п'ять і роти по десять, виставити велику кількість прапорів і знамен упереміш з сильними арбалетниками. Одні повинні вдарити по двох флангах, інші відрізати фронт і тил, і тоді ворожого генерала можна буде взяти в полон.

Ось десять ситуацій, в яких кавалерія може здобути перемогу.

Король Ву запитав:

— А як щодо дев'яти ситуацій, які призводять до поразки?

Тай Кун відповів:

— Ось вони:

- Коли кавалерія проникає в ряди ворога, але не руйнує його стрій, і ворог імітує втечу, щоб потім розвернути свої колісниці й кавалерію і вдарити нам у тил, — це ситуація, в якій кавалерія зазнає поразки.
- Коли ми переслідуюємо ворога, що тікає, на тісній місцевості, заходячи далеко вглиб його території без зупинки, поки він не влаштує засідку на обох наших флангах і не розірве наш тил — це ситуація, в якій кавалерія буде оточена.
- Коли ми йдемо вперед, але дороги назад немає, коли ми заходимо, але виходу немає, це називається "проникнути в Небесний Колодязь", "бути похованим у Земній Печері". Це фатальна місцевість для кавалерії.

- Коли шлях, яким ми входимо, вузький, а вихід далекий, їхні слабкі війська можуть напасти на наші сильні, і їхні нечисленні війська можуть напасти на наші численні — це місцевість, на якій кіннота буде знищена.
- Коли є великі гірські потоки, глибокі долини, висока пишна трава, ліси і дерева — це умови, які виснажать кавалерію.
- Коли ліворуч і праворуч вода, попереду великі пагорби, а позаду високі гори, і Три Армії б'ються між водоймами, а ворог займає як внутрішню, так і зовнішню ділянку — це місцевість, яка означає великі труднощі для кавалерії.
- Коли ворог відрізав наші шляхи постачання і якщо ми просунемося вперед, у нас не буде шляху назад — це складна місцевість для кавалерії.
- Коли ми грузнемо в болотистій місцевості, а наступати і відступати доводиться через трясовину — це небезпечна місцевість для кавалерії.
- Коли зліва є глибокі водяні канали, а справа — яри і пагорби, але під висотами земля здається рівною — гарна місцевість для наступу, відступу і заманювання ворога — така місцевість є пасткою для кавалерії.

Ці дев'ять ознак визначають фатальну місцевість для кавалерії, засоби, за допомогою яких обізнаний генерал буде тримати ворога на відстані і

втече, а необізнаний генерал потрапить у пастку і зазнає поразки.

60. Піхота в бою

Король Ву запитав Тай Куна:

— Що робити, коли піхота вступає в бій з колісницями і кіннотою?

Тай Кун відповів:

— Коли піхота вступає в бій з колісницями і кіннотою, вона повинна покладатися на пагорби і кургани, яри та ущелини. Довга зброя і сильні арбалети повинні займати передню лінію, коротка зброя і слабкі арбалети повинні займати задню лінію, стріляючи й відпочиваючи по черзі. Навіть якщо прибуде велика кількість ворожих колісниць і кінноти, вони повинні зберігати міцний стрій і інтенсивно битися, поки вправні воїни і сильні арбалетники готуються до захисту від нападу з тилу.

Король Ву сказав:

— Уявімо, що тут немає пагорбів чи курганів, ярів чи ущелин. Ворог прибуває, він численний і войовничий. Його колісниця і кавалерія обходять нас з обох боків і здійснюють раптові удари по наших передніх і задніх позиціях. Наші Три Армії налякані і тікають, зазнаючи хаотичної поразки. Що нам робити?

Тай Кун сказав:

— Накажи нашим офіцерам і солдатам встановити шево-де-фріз і дерев'яні кальтропи, розставивши по п'ять волів і коней посеред них, і

нехай вони створять чотиристоронній бойовий порядок для штурму. Побачивши, що ворожі колісниці й кіннота збираються наступати, наші люди повинні рівномірно розставити кальтропи і викопати рови навколо тилу, зробивши їх п'ять футів завглибшки і завширшки. Це називається "Фатальна Трава Дракона".

Наші люди повинні зайняти шево-де-фріз і наступати пішо. Колісниці повинні бути вишикувані у вигляді валів і тиснути вперед і назад. Де б вони не зупинялися, слід виставляти їх, як укріплення. Наші вправні воїни та вправні арбалетники повинні підготуватися на лівому та правому флангах. Після цього накажи нашим Трьом Арміям завзято битися без перепочинку.

— Чудово, — сказав король Ву.

джерельне видання

Цзян Цяо
Шість таємних наук

переклад з англійської
Пана Характерника

літературна редакція, коректура,
комп'ютерна верстка і художнє оформлення
Його Ж

Гарнітура Play. Формат 60x84/16.
Ум. друк. арк. 7,28 Вид. № 0001 Зам. № 0001 Тираж скільки буде копій прим.
Видавець АУ Риб
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 98911 від 25.04.2024 р.
87500, м. Маріуполь, вул. С. Бандери, 27, оф.72,
тел. (0629) 24 02 22